

Фото Т. Карпінської

Сьогодні в номері:

Я б в контрактники пішов...

стор. 3

Слів багато, а свободи слова?

стор. 4—5

“Просвіті” — 134, а проблеми ті самі

ПРОБЛЕМА ЦЕНЗУРИ: ВИПУСКАННЯ ПАРИ ЧЕРЕЗ ПАРЛАМЕНТ

Свободу слова не дарма вважають наріжним каменем демократії: якщо у суспільстві людина не має можливості вільно висловлювати свої погляди, те суспільство є яким завгодно, тільки не демократичним. На жаль, в Україні проблема свободи слова, а отже — преси в широкому розумінні — постійно була у центрі громадської уваги і, на жаль, з кожним роком після проголошення незалежності не тільки не розв'язувалась, а все більше загострювалась, надто ж у часи президентства Леоніда Кучми. Про це свідчить і той факт, що ці питання вже втретє стають темою парламентських слухань: 1997 рік — “Свобода слова в Україні: стан, проблеми, перспективи”; 2001 рік — “Проблеми інформаційної діяльності, свободи слова, дотримання законності та стану інформаційної безпеки України”; і нарешті, 4 грудня 2002 року — “Суспільство, засоби масової інформації, влада: свобода слова та цензура в Україні”.

Останні слухання є результатом протистояння журналістської громадськості та чинної влади на ґрунті чи не найганебнішого явища, властивого тоталітарним режимам — посилення політичної цензури. Це посилення почалося з формування олігархічного ринку ЗМІ (1995 — 1998 рр.) і набрало небувалого розмаху, коли фактичним правителем України став Віктор Медведчук, обійнявши крісло голови президентської канцелярії. У

липні 2002 року в структурі Адміністрації Президента створюється *Головне управління інформаційної політики*, іншими словами, державна цензурна установа, яка організаційно завершує неконституційну за формою та антидемократичну за суттю модель управління інформаційним простором. З її кабінетів, як засвідчують працівники українських ЗМІ і що прозвучало на парламентських слуханнях, з'являються так звані “темники” — рекомендації про що повідомляти, а що ігнорувати у засобах масової інформації.

Звичайно, на тлі сумної слави, якої зажила Україна в світі через недопугу владу, для існуючого режиму викриття в запровадженні цензури дуже недоречно. Тож представники влади намагаються будь-що відхреститися від нього. Глава інформаційного відомства Іван Чиж береться за невдячну справу: переконати іноземних дипломатів у тому, що “Україна безпрецедентно інформаційно відкрита держава”, а проблеми від того, що “часто суспільні процеси не встигають за розвитком інформаційної галузі”. Керівник Головного управління інформаційної політики президентської Адміністрації Сергій Васильєв робить заяву, що ніякої цензури в Україні в природі не існує, а за цензуру видають внутрішні редакційні політики, яка й викликає тертя в журналістських колективах. Дещо раніше заява экс-президента Леоніда

Кравчука, однопартійця Віктора Медведчука, про те, що цензури в Україні немає, бо немає книжки (заборон), викликала мало не гомеричний регіт журналістів. Доповідач на слуханнях від уряду — новоспечений віцепрем'єр Дмитро Табачник — з усіх сил намагався довести присутнім, що цензура є в усіх демократичних країнах світу, тому, мовляв, і Україна не виняток. Заступник спікера Олександр Зінченко, також однопартієць Віктора Медведчука, який головував на парламентських слуханнях, надавав слово виступаючим таким чином, щоб розрізати нищівну критику журналістами влади, хоч якось врівноваживши її виступами адептів режиму.

З огляду на все це варто уточнити термінологію — що ж насправді є цензура.

За академічним словником української мови, слово *цензура* має два тлумачення: 1) попередній політичний перегляд на лояльність творів, призначених для друкування, театральних постановок, будь-якої кореспонденції; 2) державна установа, яка відає наглядом та особи, які такий нагляд здійснюють. Тому Л. Кравчук має рацію в тому, що класичної за формою цензури в Україні справді немає: немає державної установи та осіб, в обов'язки яких входив би політичний нагляд за всією інформацією, призначеною для поширення в суспільстві. Офіційно і бути не може, бо Конституцією

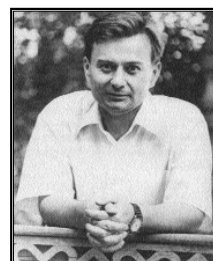
України цензура заборонена. З цієї ж причини і “книжки”, про яку говорив экс-президент (у радянські часи така книжка — перелік відомостей, заборонених до друку, — була), теж немає. Але класична за змістом цензура є. Про це свідчать і розповіді вже згадуваних “темників”, і гоніння на опозиційну пресу, і переслідування та фізична розправа з чесними працівниками пера, масовий рух журналістів, що на власній шкурі цю цензуру відчувають (Маніфест проти цензури підписало вже півтисячі провідних журналістів України), і попереджувальний страйк кримських тележурналістів, придушених пресою цензури, і створення всеукраїнського журналістського страйкового, і численні свідчення виступаючих на слуханнях. Зрештою, за соціологічними дослідженнями, понад 60 % опитаних журналістів особисто стикалися з тими чи іншими формами цензури. Широка громадська думка теж визнає наявність цензури — 68 %. А 55 — 56 % респондентів переконані, що політичною цензурою займається (і керує нею) Адміністрація Президента України.

За радянських часів класична цензура сором'язливо ховалася за вивіскою “управління з охорони державних таємниць” і мала легальні структури в областях. Нинішня цензура ховається за вивіскою *головного управління*

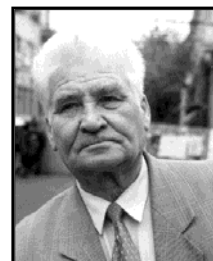
саркофагу

стор. 8—9

Микола Чабан повернув 670 імен

стор. 10

Кіно Василя Кузьміна

стор. 11

Гетьман Мазепа, лицар духу

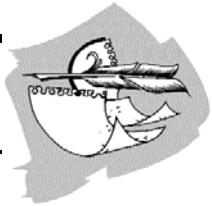
стор. 13

Шати від Людмили Семикіної

стор. 15

Продовження на с. 2

КЛАСИКИ І СЬОГОДЕННЯ

— **Пані Світлано, перш ніж розпочати розмову про релігійні мотиви в творчості Ольги Кобилянської, очевидно, слід сказати про її ставлення до релігії загалом?**

— Звичайно. Ставлення до релігії Ольги Кобилянської як, до речі, і багатьох письменників того часу, кінця XIX — початку XX століття було неоднозначним.

Ольга Кобилянська була глибоко віруючою людиною. У листі до Осипа Маковея вона писала: "Святі книги мені подобаються. Я знаходжу в них далеко більше перл, ніж в новій літературі". Але вона мала своє бачення релігії і виробила, можна так сказати, своєрідну релігійну філософію.

— **В чому вона полягає?**

Як я вже сказала, будучи глибоко віруючою людиною, Ольга Кобилянська вважала для себе великим фарисейством пересиджувати до передполудня в церкві. І якщо зіставимо ось ці її думки з тими, які досить часто сьогодні висловлюють сучасні митці, письменники, художники, то побачимо, що вони десь збігаються. Тобто, це є ознакою власного ставлення Кобилянської до релігії і, зокрема, Біблії. Варто наголосити, що Біблія — це окрема сторінка в її творчій біографії.

— **Зі щоденника відомо, що до Біблії Ольга Кобилянська ставилась, якщо можна так сказати, пістотно...**

— Навіть більше. У 1929 році журнал "Світ" проводив опитування, своєрідне анкетування серед українських письменників, у якому було таке запитання: які три книги ви взяли б із собою, коли б вам довелося сидіти у в'язниці і чому? Першою книгою, яку назвала Ольга Кобилянська було саме Євангеліє. І це не випадково. Бо в її щоденниках, у її творах ми знаходимо багато думок про ці книги: про Біблію, про апостолів і, зокрема, навіть імена євангельських персонажів.

— **Гадаю, є сенс детальніше розглянути не тільки питання використання Ольгою Кобилянською євангельських персонажів, а і її підходи до біблійної тематики?**

— Можна виділити два підходи в її осмисленні біблійної тематики. Перший — це медитативні роздуми про любов до ближ-

нього; про співчуття, тобто про такі категорії християнського світобачення, про ті постулати, які лягли в основу Біблії.

Другий підхід виявляється не лише на рівні медитативних роздумів, а й на рівні сюжету та образів. Зокрема, це ми бачимо у таких творах як "Мати Божа", "Іуда", "Апостол черні". Вже в самому заголовку твору "Іуда" така проекція відбита. Реальну ж ситуацію представляє Ольга Кобилянська. Але ця реальна ситуація відбувається у трагічний період для українського народу — це Перша світова війна. І вона має у творі таке вселюд-

ву, головного героя повісті "Земля" О. Кобилянської, Каїном. І вже у сучасному літературознавстві про це говорили і Соломія Павличко, і Тамара Гундорова. І це свідчить про те, що сьогодні українське літературознавство виявляє особливу увагу до цієї сторінки у творчості Ольги Кобилянської.

— **Чи можна, систематизуючи цей аспект у творчості, якось виділити його в художній системі письменниці?**

— Можна виділити своєрідні три рівні в художній системі Ольги Кобилянської, у яких з'являється образ Бога. І це вже цілком

Бог. Що він є для неї та її сучасників. І це значно ширший пласт її творчості, її художньої системи. Якщо ми розглядаємо її творчість як певну систему. Але тут слід наголосити на трьох моментах.

— **Яких саме?**

— Бог — Природа. Тому що природа для Кобилянської, вона була наділена божественною сутністю. І що це так насправді є, варто пригадати її твори "Природа", "Некультурна" та інші.

Далі. Бог для Кобилянської є старозавітним. І на підтвердження згадаймо ту ж "Землю", де водночас з'являється і Бог новозавітний. І ми бачимо, як Івоніка в "Землі" після смерті свого сина Михайла стає схожий на Христа. Про це Ольга Кобилянська пише у своєму творі так: "Його голова похилилася, немов під тернову корону".

Означивши ці три важливі моменти, можна виділити і третій рівень в художній системі Ольги Кобилянської.

Як би це не звучало дивно і не викликало суперечливі думки, але у творчості Ольги Кобилянської зреалізувався і третій рівень її художньої системи у ставленні до Бога, як до такої вищої сутності. Це — смерть Бога. І це говорить про те, що творчість Ольги Кобилянської розвивалася в річищі європейської літератури. А такий підхід, така оцінка часто побутували у творчості багатьох європейських письменників. І це дуже актуально. А зреалі-

зованої новелі "Під голим небом" Ольги Кобилянської цей твір був дуже оригінальним, радянське літературознавство його поза увагою і не розглядало, то просто як звичайну, ординарну ситуацію життя одного подружжя.

— **Як ви розумієте нашу розмову про біблійні мотиви в творчості Ольги Кобилянської, чи можна сказати, що вони вичерпують її художній аспект?**

— Коли говорити в цілому про творчість Ольги Кобилянської, то ми знаємо, що Біблію завершує "Новий завіт" (діяння апостолів). Останнім великим епічним полотном письменниці став роман "Апостол черні", тобто мотив апостолства, який на сьогодні лишається не дослідженим. І свідчить, що творчість Ольги Кобилянської багатогранна у цьому плані. І я переконана, що вона поверне до себе увагу українських літературознавців, багатьох дослідників.

— **Дякую вам за розмову.**

27 листопада минуло 139 років від дня народження видатної української письменниці Ольги Кобилянської. Релігійні мотиви в творчості славетної буковинки залишалися впродовж десятиліть поза увагою радянського літературознавства. Сьогодні провідні українські науковці роблять перші спроби в осмисленні підходів до біблійної тематики в художній системі Ольги Кобилянської і серед них, зокрема, кандидат філологічних наук Світлана Кирилюк, з якою і веде розмову про цю сторінку у творчості письменниці журналістка Марія Вишневецька.

ОЛЬГА КОБИЛЯНСЬКА:

«СВЯТІ КНИГИ МЕНІ ПОДОБАЮТЬСЯ. Я ЗНАХОДЖУ В НИХ ДАЛЕКО БІЛЬШЕ ПЕРЛ, НІЖ В НОВІЙ ЛІТЕРАТУРІ...»

ське значення і викликає асоціацію з біблійним євангельським образом Іуди. Головний герой твору не випадково зводить рахунки з життям. Він відчув у собі такі поведінкові мотиваційні основи цього вчинку, що вирішив піти з життя. Але я б хотіла виділити в цьому аспекті такий твір як "Земля". Здавалося б, абсолютно немає згадки про те, що на цей твір накладається біблійна колізія. Але те, про що говорять і що відчують його герої, занадто прозоро співвідноситься із біблійною легендою про Каїна та Авеля, з самим біблійним сюжетом.

У радянський час про це були лише поодинокі висловлювання Дмитра Павличка. Набагато раніше Гнат Хоткевич називав Са-

інший аспект підходу до творчості письменниці. Оскільки ми можемо розглядати в одній площині: чи є біблійні образи в її творах і як вона до них ставиться. А вони є, починаючи зі щоденників молодшої письменниці і закінчуючи її найбільшим романом "Апостол черні". І можна розглядати творчість О. Кобилянської в художній площині. Саме, розглядаючи в художній площині, і можемо виділити згадані три рівні.

Перший — чи є Бог?

Це той період, коли Кобилянська, молодша письменниця з'ясовує це питання для себе у щоденниках, у тих ранніх творах, у листах до колег по перу.

Другий — Кобилянська з'ясовує, що є

ЛІТЕРАТУРНА ЗАЛА

ЗУСТРІЧ ІЗ «МАРУСЕЮ ЧУРАЙ»

Наприкінці листопада цього року в Кобзарській світлиці "Українського дому" ми, одинадцятикласники, разом зі своїм класним керівником Н. І. Циганюк слухали історичний роман у віршах "Маруся Чурай" Ліни Костенко, який читала напам'ять вродлива дівчина-українка, нині студентка Берлінської консерваторії Ольга Каспрук, котра приїхала до батьків погостювати з тиждень у Києві.

Затишний зал був переповнений людьми. Ми слухали твір, затамувавши подих. Пані Ольга поетично, схвильовано, зворушено передала весь внутрішній стан "дівчини з легенди", бо досить вдало ввійшла в образ Марусі Чурай. Ніби сама героїня роману стояла перед нами: струнка, горда, ніжна і водночас смілива. Під час декламування твору Ольга Каспрук виконувала пісні Марусі під супровід бандури. Який чудовий голос зазвучав! Здається, що сама Маруся Чурай співала. Ми переживали за долю сміливої українки-поетеси, уявно побували з нею у тих місцях, куди дівчину закинула доля. Були вражені сценічною майстерністю Ольги Каспрук.

Гучними оплесками та квітами вітали прекрасне виконання твору молодого бандуристу. А потім звучали у її ж виконанні ліричні народні пісні.

На душі було приємно і легко, бо побували у чарівному світі рідного слова, музики і пісні. Побільше б таких зустрічей.

• **Вікторія ХИМИЧ,**
школярка, м. Київ

ПРЕМ'ЄРА КНИЖКИ

Оксана Сліпущко — з когорт молодих науковців, які наполегливо і впевнено займають своє "місце під сонцем". А рецензована книга "Софія Київська" належить до жанру науково-популярних і займає саме ту нішу в українській літературі, яка вкрай необхідна для популяризації та поширення наукових знань серед загалу. В цілому, книга написана жваво, розкуто, добірною мовою. Аргументація авторки завжди переконлива, а до кожної статті окремо подається бібліографія. Словом, усе так, як того вимагає науково-популярний жанр.

Автор прагне дати загальне бачення літературного процесу українського Середньовіччя, а також репрезентувати постаті окремих письменників. Із цією метою книжку поділено на три розділи. У першому і другому розділах матеріал викладено в хронологічно-тематичному порядку, а третій містить нариси про 21 персоналію, де **чи не вперше подано їхні стилі літературні портрети**, що дає змогу читачеві легше уявити й запам'ятати цілісний образ того чи іншого мислителя доби українського Середньовіччя. До позитивів можна зарахувати і те, що наприкінці книги подано докладні резюме англійською мовою на кожну тему і кожну персоналію окремо. Таким чином, ця книга намагається відсунути "важку завісу часу" з доби укра-

ПАНОРАМИ УКРАЇНСЬКОГО СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ

їнського Середньовіччя і дати можливість сучаснику зрозуміти настрої, поривання й інтереси наших далеких предків.

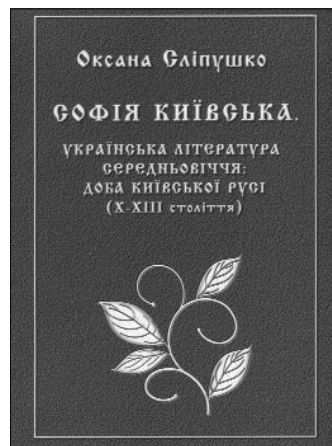
Разом із тим авторка не омине і контрверсійні питання, включаючи до кола свого дослідження матеріали дохристиянської середньовічної творчості наших пращурів — усну народну творчість і міти.

Всі ми добре знаємо, що на території сучасної України у давні часи жило багато народів, кожен із яких залишив по собі слід, посіяв якусь зернину у той ґрунт, з якого проросло древо русько-української нації. Та український субстрат виявився настільки сильнішим, що все те зовнішнє асимілювалося, переварилося і вийшов "український борщ". Але саме її й не хочуть сприймати російські шовіністи та деякі доморощені "інтернаціоналісти". Присвоївши собі нашу давню назву "Русь", а потім і історію, росіяни будували свою недопугу "теорію про спільну колицу трьох братніх народів", де українцям відводиться другорядна роль. І на цій фальші виховуються цілі покоління. Тому доводиться наводити аналогії з історії, зокрема, болгарів та угорців. І ті, й другі, знаємо, прийшли на слов'янські землі. Але болгарі розчинилися в слов'янському морі, втратили мову, хоча й зберегли самоназву, — автохтонний

субстрат виявився сильнішим за прийшлий суперстрат. Із угорцями ж вийшло усе навпаки... Книжка Оксани Сліпущко сповнена подібної аргументації на користь "української справи", тому вона допоможе читачеві усвідомити себе спадкоємцем великої давньоукраїнської культури.

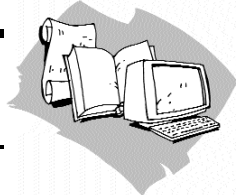
А тепер про українські міти. Оксана Сліпущко цілком резонно пише, що, можливо, для української нації "Велесова книга" поклікана виконати таку саму роль, як античні міти, "Іліада", "Одісея", "Магабарата", "Рамаяна", "Калевала", скандинавські саги та інші неперевершені твори виконали в історії різних народів. Зрештою, хто не читав легенди і міти Древньої Греції — "казочки". Такими довгий час вважала цивілізована Європа всі події, описані в "Іліаді" та "Одісеї" Гомером. А потім геніальний Генріх Шліман знайшов і мітичну Трою, і келих царя Пріама, і прикраси чарівної Гелени. До того ж, саме такі, як їх описав Гомер.

Оксана Сліпущко — це нове, незаангажоване покоління, сформоване в незалежній, демократичній Україні, що має розкуте мислення; йому стає відомим набагато більший масив інформації, недоступний старшому поколінню... І все ж на кількох "дрібничках" хотілося б зупинитися. Наприклад: є у грецькій мові літера, яка в латині передається

ся через буквосполучення "th". Всі вітчизняні й зарубіжні підручники латинської мови вчать, що цю літеру треба читати як "т". Без жодних винятків! Тому слід писати: Атени, скити, міт, мітологія, Теофан, Термопіли, — замість звичного Афіни, скіфи, міф, міфологія, Феодан, Фермопіли. Ще одне: термін "давньоруський" не має права на існування, бо це вигадка "єдиногоделімітників". Отож у книзі йдеться не про давньоруську, а про давню українську середньовічну літературу (та й мову) періоду Київської Русі чи Галицької Русі, або такого й такого часу.

• **Володимир ЛИТВИНОВ,**
доцент НАУКМА

ТОЧКА ЗОРУ

Оце так день четвертого грудня був у Верховній Раді! Що ж там могло статись, чого ще не було? А саме так. Такого так-таки й не було, бо і парламентських слухань за участю представників мас-медіа на тему свободи слова досі ще ніхто не вигдавав. Це ноухау двадцять першого століття від парламентсько-журналістських умів, які знають ціну піару та шоу-програмам.

“Ти чому не на трибуні?” — перше, що я почула від свого колеги з перших кроків появи у стінах нашого Білого дому. “Про що він?” — подумалося... З'ясувалося — це жарт, що королював цього дня серед присутніх у парламенті журналістів, бо чи не вперше ініціатори слухань запропонували експеримент. Слухання проходили у режимі тісної співпраці та й чи не братання журналістської братії з депутатським корпусом. У сесійній залі дозволили потупати всім бажаним. Журналісти спробували, але вигляд мали жалюгідний. Враження від шоу-програми — гнітюче. Кожен з тих, хто спустився з ложі преси в залу, підсвідомо чи свідомо знав, що експеримент проводиться не просто четвертого грудня, а в День скорботи по журналістах, що загинули... Про це нагадували численні плакати, які прикріпили до стін. Мають, саме тому серед тих сміливців, що “попрацювали” поруч з народними обранцями, були представники “більшовицької преси”, що ще не стали зірками журналістського року і не отримали “ані пера, ні пуху”. Шанс пропіри-ти у День скорботи по загиблих журналістах і похизуватися новим

ОДИН ДЕНЬ СВОБОДИ СЛОВА

Фото Т. Карпінської

Поруч з опозицією

костюмчиком від патронів більшовицької масмедійної братви посмакувала від пуза.

Своїми суб'єктивними враженнями, що запаморочили мою голову в результаті присутності на святі свободи слова, я вирішила поділитися з читачами після розмови, тобто оцінки події одним із членів Національної ради з питань радіо й телебачення Віталієм Шевченком.

— Я особисто вважаю, що питання свободи слова та цензури є ключовим. Воно, як ніяке інше, є виразником ситуації, яка склалася в Україні, тобто лакмусовим папірцем, який може дати відповідь на запитання, наскільки Україна як європейська держава готова розвиватися демократично. Інша річ, чи дають щось ці слухання? Вони можуть на щось вплинути, але все залежить від того, наскільки самі

журналісти відчують у цьому процесі лікоть один одного. Якщо завтра вранці в газетах журналісти скажуть все, що вони про це думають, а не вчинять

лення конкретних рішень, то можна чекати й наступних результатів. Результат може розділитися на три етапи. Одне діло — слухання, далі буде постанова про якісь наміри і потім, дасть Бог, вийде на етап законодавчих проєктів, які розтягнуться по схваленню аж до березня. Що треба приймати — ці

ня проблеми визначення цензури і визначити у законодавстві, чи скрізь передбачені реагування на випадки сутички з цензурою, відносини ЗМІ та судів і т. д. Так от, якщо журналісти сьогодні відреагують належним чином, то вони можуть створити своєрідне тло, яке протримається прийнятний той час, доки рухатимуться в цій залі якісь законотворчі процеси, що закріплять результат розмов. Якщо самі журналісти не дадуть такого поштовху, то чекати від Верховної Ради якихось позитивних змін і зрушень не варто, бо цей орган українополітизований і багато що залежить тут від особистого рішення депутатів та маси різних обставин, які породжують власне в Україні і цензуру, і відсутність свободи слова.

Від себе хочу лише додати, що День свободи слова можна завоювати, тобто створити самим працівникам мас-медіа щоденне свято і, пам'ятаючи про загиблих, не боятися себе, живих і мислячих. Думаю не часто у контексті злочинів проти журналістів згадується і така зброя, як шаблон, тобто цензурне зомбування права кожної людини на своє враження і переконання, що для кожного журналіста означає професійну смерть.

Лариса БЕЗСМЕРТНА

Спроба посидіти на депутатських лавах

так, як це вони роблять завжди — приходять і розповідають у новинах те, що треба, а не те, що хотіли б сказати. Тоді можна сподіватися на те, що якимось рубіжним моментом ці слухання стануть. Якщо слухання виллються в ухва-

слухання теж окреслять. Тут і проблема роздержавлення ЗМІ, створення суспільного мовлення, проявлення і юридичного показу власників ЗМІ, а не говорити про засновників, що нічого не важать у професійному сенсі, врегулюван-

ТЕЛЕКРИТИКА

Ось і мене те, що вдалося почути і побачити у пізньовечірній програмі українського телебачення, спонукало поділитися думками і враженнями.

19 листопада 2002 року на телеканалі “1+1” у програмі Р. Корчинського та Є. Борсюка “Подвійний доказ” можна було побачити і почути, як свідомо підкладається вибухівка під затоптувані століттями і нині ледь проростаючі пагони української національної ідеї і якими засобами можна нищити українську ідейність. Хоча у ведучих та творчого колективу програми, можливо, були й інші прагнення.

Почну з того, що вибір теми для програми був не досить вдалим. Питання про давню державність в українців, існування українського народу, наявність української нації в Україні як одноєдинної держави (країни з населенням, де одна нація має понад 60% від загальної кількості мешканців, вважаються у науковій літературі одноєдинними), якщо виносяться на таке публічне обговорення, то повинні бути добре підготовленими. Сумніваюся, що, наприклад, у Румунії чи Німеччині, де, власне, румуни і німці отримали свою самоназву у другій половині XIX ст., хтось би наважився на загальнодержавному телеканалі вийти з програмою, де б ставилося під сумнів існування румунської чи німецької нації, і дискутувати з цього приводу. Якщо б таке і сталося, то ні ведучі, ні їх програма на загальнодержавному телебаченні в подальшому більше не з'явилися б.

Щодо вибору і запрошення для дискусії вчених,

«ПОДВІЙНИЙ ДОКАЗ» НИЩЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕЙНОСТІ

то тут можна констатувати непродуману або свідому селекцію. Зокрема, як можна було запросити на програму О. Толочка, який, виявляється, “лише за паспортом є українець”, як він висловився під час телепрограми? Яких доказів можна чекати від такого вченого? Хіба не відомо було організаторам програми, що яблуко від яблуні далеко не падає? А щодо антиукраїнської спрямованості досліджень і депутатських дій академіка П.Толочка, мабуть, в Україні вже ніхто сумнівів не має.

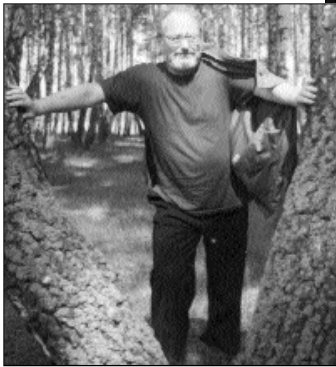
Чи запрошення на програму К. Затуліна. До речі, в Росії, як було повідомлено тим же телеканалом “1+1” у передачі теленовин, складено списки людей, яких через їхні одіозні висловлювання рекомендується не допускати до телепрограм та публікувати їхні матеріали у пресі. Думаю, що, якби К. Затулін на російському телебаченні виступив із заявами, що росіяни є штучною нацією, утвореною 1991 року, то він обов'язково був би в цьому списку. Скажете, що я закликаю до обмеження демократії? Ні, я лише констатую факти і роблю висновки з них.

Хотілося б запитати організаторів програми “Подвійний доказ”, чому не були запрошені відомі в Україні і світі спеціалісти з розшифрування і дослідження “Велесової книги”, як-от: Галина Лозко, Борис Яценко, які могли б аргументовано спростувати міфічні висловлювання толочків і затуліних?

До речі, Б. Яценко у праці “Велесова книга” (К., 1994) аргументовано спрос-

тував твердження російських мовознавців Л. Жуковської та ін. про фальшивість найдавнішого писаного джерела українців, а зовсім недавно Г. Лозко опублікувала матеріали власного наукового аналізу “Велесової книги” у праці “Велесова книга. Волхвник” (К., 2002), яка була позитивно оцінена і рецензована відомими вченими Інституту історії та Інституту філософії НАН України П. Панченком, А. Колодним та ін.

Чому не сидів поряд із К. Затуліним російський дослідник “Велесової книги” О. Асов, книга якого “Свято-русьские веды. Книга Велеса” (М., 2001, 579 с.) опублікована в Росії і в якій ніде

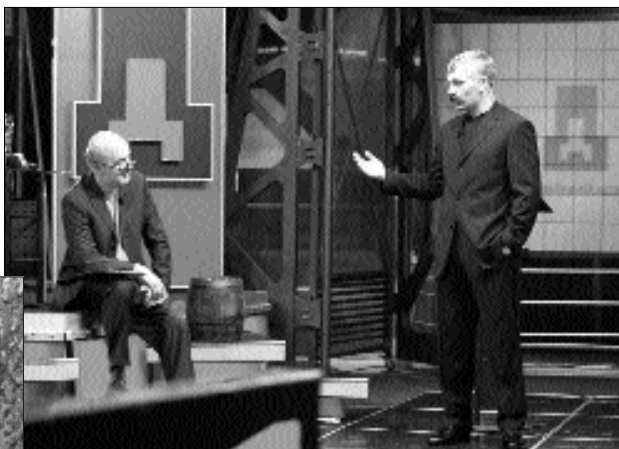
Один із учасників програми письменник Василь Скурятівський: “Укоріюйтесь думкою, панове опоненти, укоріюйтесь!”

не заперечується її достовірність, лише прив'язується викладений у ній матеріал не до української історії, а до російської? Тобто, навіть росіяни зрозуміли, що відмовлятися од такого давнього писемного джерела немає сенсу, і вирішили використати його на свою користь.

Чи не знайшлося в Києві вченого-етнолога (наприклад Василя Скурятівського), який би на етнографічних матеріалах показав антиукраїнським горе-вченим толочкам-затулінін давність українців і відмінність їх від росіян чи татар?

Також бажано було б побачити і чути у цій телепрограмі Павла Мовчана, ос-

підходи науки до тлумачення поняття “нація”. Широко відома марксистсько-соціалістична концепція нації. Зараз у країнах Заходу поширеною є концепція нації як територіальної групи населення з інтенсивними соціальними зв'язками (ото-то жнення з державою, а національна приналежність — із громадянством). Сучасні

Ведучі А. Борсюк та Д. Корчинський

кільки його пояснення витоків українців, їх духовності і культури могло б трохи протверезити голови противників українства і ствердити серед глядачів наукове розуміння проблем, що розглядалися у передачі.

Недоречним було в ході програми ставити запитання про те, що таке нація, оскільки у сучасній науці існує кілька трактувань поняття “нація”. Одні вчені вважають, що нація — це щось вічне, біологічне, інші — історичне і соціальне, ще інші — містичне, ірраціональне і т. ін. Тому такі різні думки породили і різні

українські етнологи (С. Макарчук та ряд інших) вважають, що етнологія є соціальним організмом людей, що проживають на власній історико-етнічній території, мають систему певної політичної організації та економічного життя. Існує ще з добрий десяток розуміння поняття “нація”. Тому в обмеженій часом програмі телебачення постановка такого питання створила враження, що взагалі немає ніякого більш-менш наукового підходу до розуміння цього питання. А звідси, відповідно, і висновок напрошувався, що і націй як таких не існує, і питання про існуван-

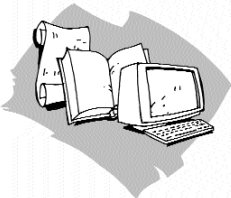
ня українців як нації є надуманим. Ось вам ще один доказ шкоди подібних програм і окремих питань у них щодо важливих ідейних основ нашого суспільства.

У цілому в мене, як і у моїх колег (ми обмінялися думками наступного дня після передачі) склалося враження, що “користь” для українців в Україні, як соборної одноєдинної держави, від такого змісту телепрограми є лише негативною.

Наприкінці хочу запропонувати для наступних програм “Подвійного доказу” та мною дуже шанованих ведучих Р. Корчинського і Є. Борсюка таку тематику дискусій: “Агресія і злочини США разом з Україною проти суверенних народів Югославії та Афганістану у кінці XX та на початку XXI ст.”, “Роль олігархів-лідерів СДПУ(о) та контрольованих ними телеканалів у нищенні української культури і геноциді щодо українців на початку XXI ст.”. Можна навести ще з десяток подібних тем, але в сучасній, кучмівській незалежній Україні, вони на телеканал “1+1”, звичайно, не потраплять. А шкода... Без правдивих і актуальних матеріалів четвертої влади у країні, якою є преса, радіо і телебачення, сформувати і утвердити на загальнодержавному рівні українську національну патріотичну ідею буде дуже важко або й неможливо.

Георгій КОЖОПАНКО,

■ аспірант кафедри етнології, античної та середньовічної історії ЧНУ

ЮВІЛЕЙ

7 грудня 1992 року — дата офіційної державної реєстрації нашої газети. Тоді ще — під назвою “За Україну”. Під цією назвою газета виходила трохи більше року, вийшло 24 номери. 3 лютого 1994 року газету перейменовано на “Сіверщину”. Будучи однозначно на позиціях державної незалежності України, ми просто хотіли уникнути дублювання назви нашої держави в назвах багатьох українських газет, а ще — хотілося наблизити назву газети до наших історичних коренів, до нашого древнього Сіверського краю.

Газета з самого початку вийшла як видання обласних організацій Руху і Товариства “Просвіта”. Першим виконуючим обов’язки редактора був Василь Чепурний, відповідальним секретарем — Петро Антоненко. Менше ніж через рік, у листопаді 1993 року, у зв’язку з обранням Василя Чепурного головою обласної “Просвіти”, обласні організації “Просвіти” і Руху обрали редактором газети Петра Антоненка.

Петро Антоненко, редактор:

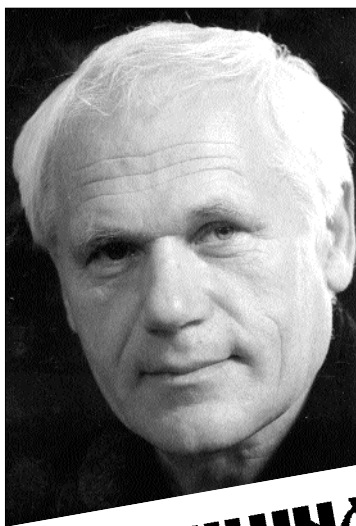
Створюючи і видаючи газету “Сіверщина”, ми прагнули і прагнемо дати людям можливість висловитися, бо ні в яко-

ГАЗЕТИ «СІВЕРЩИНА» — 10 РО-

му разі не повинно бути монополії на слово. “Спочатку було Слово, і Слово було у Бога, і Слово було Бог”. Це перші рядки Євангелія від Іоана, рядки з Великої Книги людства — Біблії. І якщо хтось вирішив, що він має монополію на Слово, то це просто богохульство.

Газета бачилась і бачиться мені добрим Домом. Є чимало визначень, що таке преса, газета — від сумновідомих до модернових. Але ж це ще й засіб спілкування. І це немало, згадаймо хоч би слова Екзюпері про те, що спілкування — це найвища розкіш. А де варто спілкуватися, як не в доброму Домі? Не випадково і створену нами 5 років тому тижневу газету для дому, для сім’ї, яку теж видає наша редакція, ми назвали символічно і симпатично — “Біла хата”.

До речі, це теж ювіляр, їй 5 років. Як чудово сказано у Тургенєва: “Як добре, коли у людини є дім. І допоможи, Господи, всім бездомним і безпритульним”. Хотілося, щоб у нашому спільному домі, в нашій газеті, вам, шановні читачі, було тепло і затишно. Нам усім, звичайно, ще треба вчитися спілку-

Сіверщина

ванню. Йому протипоказано гарячковість, категоричність, нетолерантність. Не варто свободу слова плутати зі свободою сичання, свободою злоти-

вості. У доброму домі має домінувати доброта.

Газета — це люди. Коли час-то запитують, у чому секрет чи й феномен “Сіверщини”, я відповідаю: “В людях”. Є команда людей, які починали газету і які її роблять. Це, звичайно, не лише працівники редакції, творчі і технічні. Це широке коло активістів Руху, “Просвіти”, позаштатних авторів, врешті це всі читачі, які допомагають нам готувати публікації, пропагувати і поширювати газету. Газета така, якими є люди, що її роблять. І це зовсім інша концепція, інша філософія, аніж горезвісні сентенції на зразок “Люди — це гвинтики”, або “Немає незмінних, є незамінні”. Та кожен по-своєму незамінний. Тому будуть люди, буде й справа. Але й навпаки: справа теж формує нас. На прикладі роботи над спільною справою ми про-буємо показати, що в будь-які часи можна менше бідакатися, а щось-таки робити.

Центральне правління ВУТ “Просвіта” ім. Тараса Шевченка та редакційний колектив

ІНТЕРНЕТ-ОГЛЯД

ВІТЧИЗНЯНІ ЕЛЕКТРОН-НІ БІБЛІОТЕ-

Продовження. Початок у ч. 48

КИ

Літературно-мистецький альманах “Кальміус” та бібліотеку української сучасної літератури <http://www.kalmiyus.h1.ru> створив “пролетарський письменник” Олег Соловей. Пріоритетом збірки є сучасна література. З огляду на катастрофічну нестачу паперових журналів якимось компенсує потребу читачів у духовній їжі.

За адресою <http://www.geocities.com/ukrexlibris> потрапляємо на “EXLIBRIS” — бібліотеку історичної літератури великого ресурсу “Українська спілка”. Там є книги “Велика історія України”, “Історія українського війська”, праці Володимира Антоновича, Михайла Антоновича, Дмитра Дорошенка, Андріана Кашченка, а також Юрія Киричука, Василя Вериги, Петра Мірчука, Василя Сірського (про національно-визвольний рух у ХХ ст.). З-поміж інших творів відзначаю наявність електронних версій книг “Ментальність орди” Євгена Гуцала, “Гетьмани України і кошові отамани Запорозької Січі” Олени Апанович та вибраної есеїстики Оксани Забужко “Хроніки від Фортінбраса”.

Таким чином, переходимо від переважно літературних до історичних збірок.

До класичних і, на жаль, нечасто оновлюваних можна віднести ресурс “Історія України” <http://www.uahistory.cjb.net>, на якому містяться твори Михайла Грушевського, Ореста Субтельного, Наталії Полонської-Василенко, серія книг “Реабілітовані історією”. Тут же маємо видання 1931 року “Іван Мазепа” Ілька Борщака та Рене Мартеля, “Історія української культури” видання 1937 року.

Історична бібліотека сайту “Україна-Русь” <http://ukrayina-rus.cjb.net> пропонує сучасні наукові аналізи ключових моментів української історії, дослідження у галузі історії, етнології, антропології. Особливу увагу приділено історії формування українського народу, етнічним процесам у Київській Русі, культурно-історичному місці України в історії Європи, зовнішній і внутрішній політиці Б. Хмельницького, діяльності ОУН-УПА, історії Галицько-Волинського королівства, фатальним наслідком перебування України під окупацією Москви.

Великим джерелом, що містить “Повість минулих літ”, “Київський літопис” (з 1118 року), “Галицько-Волинський літопис” (з 1201 року), можна вважати “Літопис руський” <http://litopys.kiev.ua/>. Тут представлено також твори давньої української літератури, зокрема “Слово о плъку Игореві” та збірка його поетичних перекладів і переспівів, “Патерик Києво-Печерський” (1462 р.), антологія літератури XVI, XVII та XVIII ст., твори українських гуманістів епохи Відродження, “Опис України” Боплана та інші.

Далі буде

Микола ВЛАДІМІРСЬКИЙ, засновник сайту в Інтернеті

ЦЕРКВА В ЕФІРІ

Пам’ять людська коротка. Ми вже встигли забути про трагедію, спричинену діяльністю “Білого братства”, про безліч людей, особливо молодих, на тривалий час виключених із сімейного та суспільного життя. Тим часом у російській пресі у 2000—2002 рр. було надруковано низку статей, у яких викривалася аферистична діяльність сект, подібних до “Білого братства”, на території Росії. Використовуючи методи психологічного впливу, контролю над свідомістю, керівники цих сект виманювали в людей гроші, примушували відписувати на користь сект квартири та інші матеріальні цінності. Під вплив цих сект часом потрапляли навіть державні чиновники та військовослужбовці, що змусило владу визнати таку діяльність небезпечною не лише для психічного та фізичного здоров’я громадян, а й такою, що загрожує національній безпеці держави.

Наше суспільство, перебуваючи в депресивному стані, стає поживним ґрунтом для розвитку найрізноманітніших вірувань. Заокеанські пастори крученою російською мовою підносять нам, як відкриття, істини Святого Письма — країні з тисячолітньою християнською тради-

«ЛІКАРЮ», ЗЦІЛИСЯ САМ

цією. Цікаво — чому саме російською? Хто дає такі настанови пасторам щодо мови? У кого вони запитують, якою мовою їм проповідувати, перш ніж вирушати до чужої країни зі своєю місією? І куди дивляться наші чиновники, допускаючи таку кричущу неповагу до держави та її громадян?

Складається враження, що цими пасторами керує рука всюдисущих у нашій країні та за її межами русифікаторів, які сплять і бачать Україну тільки “рускоязычною”. Але до чого ж тут Христові заповіді?

У пошуках надії на краще українці потрапляють до церков, де для впливу на прихожан застосовуються витончені психотехнології. Неабиякої популярності в Україні набула церква “Слово віри”. Її діяльність справді заслуговує на увагу: одні парафіяни кидають курити, інші позбавляються алкогольної та наркотичної залежності, а ще хтось — тяжких за давних недуг. Інколи здається, що люди, яких життя загнало в глухий кут, знаходять душевний спокій.

Справді, ніхто не може забороти

людіні бути щасливою. Але в даному разі питання полягає в тому, що за характер має це щастя чи таке собі раптове ошчасливлення. А якщо воно полягає в невизнанні інших релігій, навіть таких світових, як іслам та буддизм?

Віруюча людина, а особливо коли вона приходить до Бога в зрілому віці, може бути щасливою попри всі життєві негаразди. Бо вона приходить до Бога через філософію життя, подану в Святому Письмі (чи в інших священних текстах). Лише осмисливши цю філософію, сприйнявши її внутрішньо, а не завчивши подібно до армійського статуту, можна досягти душевної гармонії.

У східних системах психофізичного самовдосконалення (індійська йога, китайські, в’єтнамські та японські системи) людина має пройти певний шлях, аби досягти стану надлюдини або стану святого. Цей шлях починається з морального, осмисленого самовдосконалення. Звернімо увагу — саме осмисленого. Людина обирає спосіб життя трохи специфічний з по-

гляду обивателя. Але річ у тім, що лише людина з розвиненим почуттям гуманності, любові до самого життя може досягти душевної рівноваги, що забезпечує їй здоров’я психічне та фізичне, дає можливість досягти гармонії буття. Думаю, що саме цієї гармонії навчав і навчав нас Христос.

Церква “Слово віри” налічує 15 тисяч парафіян в Україні — тобто 15 тисяч людей, свідомістю яких можна маніпулювати. Втручання в людську психіку без лікарського контролю, несанкціоноване лікувальними закладами, межує з криміналом. І хоча склад злочину через недосконалість нашого законодавства довести важко, здоровий глузд підказує, що це такі злочини. Адже людину, яку Бог створив подібно до себе, мислячою, тобто дав їй можливість вибору, намагаються позбавити цієї можливості, роблять контрольованою істотою.

Орест ЧЕРДАКЛІ

РЕАКЦІЯ

У нинішньому різновертковому інформаційному просторі України вправно проводить, як одну з українських, певну політичну позицію і російськомовна газета “Столичные новости” (гол. редактор В. Кашман), для якої, видно, і досі існує Російська імперія як СРСР (див. на опубліковану цією газетою 5.XI.2002 р. карту світу, на якій немає України як держави). Національна толерантність українців сприяє такій свободі слова та друку. На жаль, наш народ чимало і потерпав од власної безмежної толерантності, точніше — від зловживання нею сусідніх народів. Тож гіркий досвід нашої багатовікової бездержавності спонукає нас в умовах, нарешті, державної незалежності прискіпливіше придивлятися до публікацій в країні окремих точок зору: наскільки вони є власне українськими. З огляду на це вимагає пильної уваги стаття Д. Радишевського “С точки зрения богослова”, опублікована у цій же газеті за 8.X.2002 р.

Бо ж, як на толерантного українця, дуже вже одіозною постає в статті точка зору цього журналіста-богослова з Єрусалима про виняткову месіанську-інтелектуальну вищість єврейського народу перед іншими народами світу. У стилі біблійних притч він стверджує, що “отношение народов к Израилю — есть связь материи и духа, а попросту: отношение человека к содержанию своей че-

репной коробки. Если не беречь мозги — пытаться колоть головой орехи или залезать туда при любой возможности скальпелем, чтоб переставить извилины “поудобнее”, человек быстро загнет-ся”.

Спасіння для такої Росії (а разом і Західній Європі), обіцяє цей богослов, може прийти лише з Єрусалима, якщо вони, відмовившись од євразійської ідеології, підтримають євреїв у релігійній війні з ісламом, створивши для цього “священный союз восточного христианства (Россия), западного христианства (США) и корня этих ветвей — Израиль”, “как проводника и хранителя законов Все-вышнего” и “центра этого союза”, тому що, на думку цього новоявленого “стратега” третьої світової війни, “Сион — не только “нейтральная территория” между Москвой и Вашингтоном, Западом и Востоком, но и единственно возможный духовно-политический центр в мире после ООН”.

Ось такий заклик до нового середньовічного “хрестового походу” на Схід вкинула ця газета в український інформаційний простір XXI століття. Такий ось сіоністський кульбід: із жертви — в “господа”. Ось у чому через газету “Столичные новости” запрошує взяти участь цей журналіст, на його дум-

ку, менш “політкоректну”, але й менш “нафтозалежну”, ніж Америка, Росію. Ці обставини, запевняє він, “дают России прекрасный шанс вырвать инициативу спасения мира у США — первой призвать нации объединиться вокруг Иерусалима”, а самому їй президенту В. Путіну стати з колишнього полковника КДБ “немножко пророком”. І все це впливає в світовий інформаційний простір на фоні антигуманних терористичних методів протистояння фінансовому панглобалізму США, та ще й в унісон з військовими погрозами цієї “нафтозалежної” держави нафтобагатому Іраку та постійних спроб умовити Росію (на території якої проживає близько 15 млн. мусульман) підтримати в Раді Безпеки ООН спланований США військовий напад на цю з трохи іншим рівнем і особливою цивілізаційною розвинутою мусульманську країну.

Чи ж не для того, думається мені, опубліковано все це, щоб спровокувати цілком логічне реагування українців, для звинувачення їх потім у антисемітизмі, який нам аж ніяк не притаманний. А ось така публікація в українській газеті без будь-яких зауважень редакції висвітлює зацікавленість певної громадської сили в протилежному. Все це зобов’язує нас відмежуватися од такої “точки зо-

ру”, як не притаманної українській ментальності. Без будь-якого народу людство не буде повноцінною як єдина земля цивілізація. Адже лише через їх цивільний розвиток і конкурентне закріплення етнічної своєрідності кожного з них розвивається людство в цілому.

Всі народи світу — “господні”. Адже навіть за біблійною легендою, на яку посилається ізраїльський журналіст, “Старий заповіт”, укладений Богом з євреями, пізніше, завдяки з’яві Ісуса Христа, був замінений “Новим заповітом”, укладеним зі всіма народами світу. Всі народи світу важливі для розвитку людства, всі вони варті поваги й самоповаги, але будь-який з них не вартіший за інших перед Всевишністю матеріального світу. Або, як кажуть українці про себе: “Шануймося, бо ми того варті”. І все це без сіоністської зверхності, скромно, але з гідністю, так як написав і видатний російський письменник Андрій Платонов: “Без меня народ не полон”.

Тож будемо толерантними землянами унікальної дискретно-квантової геліоструктури Всесвіту, до облаштування якої всі народи світу тільки-но приступають.

Леонід КЛИМЧУК, голова Коростенської міської організації Товариства “Просвіта”

ВЛАДА

ЯК ПЕРЕТАСУВАЛИ КОЛОДУ

Замість П. Порошенка керува-ти бюджетним комітетом має М. Солошенко ("Народний вибір"). Ще один комітет, який дуже муляє очі більшості — з питань свободи слова та інформації, його очолює "нашоукраїнець" Микола Томенко. Замість нього в крісло голови комітету збираються посади Микола Круглова ("Регіони України"). Щоправда, один з офіційних речників більшості **Степан Гавриш** це, було, заперечував, даючи зрозуміти, що экс-"еда" претендує на більш ласі шматки:

— Я вважаю, що опозиції треба залишити комітети, які дозволили б їй мати альтернативне бачення політики і можливості контролювати діяльність більшості, влади. Тому згаданий комітет має залишитись опозиції. Але важко уявити собі уряд, який би опирався на комітети, очолювані опозицією. Оскільки програма уряду прийматиметься більшістю (а опозиція за цю програму голосувати не буде), багато залежатиме від бюджетного комітету — то логічно, щоб він належав саме парламентській більшості. Бо саме вона привела до влади коаліційний уряд. Що ж стосується опозиції, то вона має право створювати свою альтернативну програму і боротися за її прийняття в сесійній залі.

Крім інформаційного, представники опозиції наразі ще очолюють низку комітетів: аграрної політики та земельних відносин (І. Томич, "Наша Україна", пропонує альтернатива — М. Гладій, фракція Аграрної партії), боротьби з організованою злочинністю і корупцією (В. Стретович, "НУ", альтернатива — О. Бандурка, "Демініціативи"), державного будівництва та місцевого самоврядування (А. Матвієнко, БЮТ — позафракційний А. Мокроусов), економічної політики, управління народним господарством, власності та інвестицій (С. Гуренко, КПУ — Г. Дашутін, ПППУ і "Трудова Україна"), Європейської інтеграції

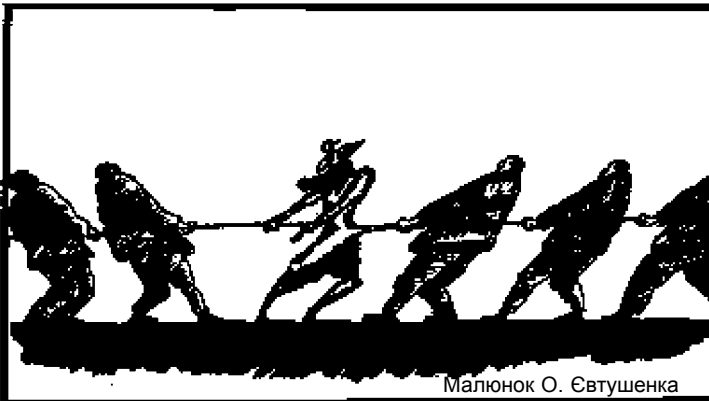
ПОВОРОЖИМО НА ПОРТФЕЛЯХ

У розпал бюджетного процесу парламентська більшість вирішила "піти" з посади голову профільного комітету Верховної Ради — Петра Порошенка. Не тільки його — 12 грудня, у день св. Андрія, коли дівчата ворожать на долю, планується позбавити опозицію решти комітетських портфелів. Так виглядає ворожіння у парламенті — без зайвих фанта-

(Б. Тарасюк, "НУ" — О. Зарубинський (НДП) або І. Шаров, "ТУ"), культури і духовності (Л. Танюк, "НУ" — І. Курас, "ТУ"), науки і освіти (С. Ніколаєнко, СПУ — позафракційний П. Толочко), прав людини, нацменшин і міжнаціональних відносин (Г. Удовенко, "НУ" — І. Гайдош, СДПУ(о), промислової політики і підприємництва (Ю. Єхануров, "НУ" — Н. Шуфрич, СДПУ(о). Чи не єдиний, хто таки залишиться з портфелем після перерозподілу — экс-опозиціонер В. Онопенко, колишній член БЮТ, тепер — позафракційний.

12 ГРУДНЯ — ЧЕРГОВА ПАРЛАМЕНТСЬКА РЕВОЛЮЦІЯ?

Головні претенденти на "живий" портфель ще не були засвічені, тим часом пристрасті навколо їх перерозподілу вирували давно. Минулого тижня лідеру "Нашої України" Віктору Ющенку довелося спростовувати чутки про те, що П. Порошенко збирається вийти з фракції. Поруч з цим проти багатьох членів фракції порушено кримінальні справи. За дивним збігом обставин, голосування з болісного питання призначено саме на 12 грудня — майже під завісу року, коли громадяни стурбовані передсвятковими клопотами, а не політичними баталіями, коли "заморожено" протестні акції опозиції — до 9 березня 2003-го. Наприкінці

Малюнок О. Євтушенка

2002-го залишається остаточно утвердити в парламенті демократію президентського зразка, позбавивши відповідальних посад усіх, хто з нею не погоджується. Наслідки перерозподілу, тим часом, можуть виявитися палицею на два кінці. Протистояння опозиції і більшості відтак стане ще більш жорстким, невідповідно наміри більшості порівнюють зі спробою здійснити черговий переворот.

Борис Тарасюк: — На Заході це буде сприйнято дуже критично, як подальший наступ на демократію. До демократичної опозиції там ставляться з симпатією.

Володимир Яворівський ("НУ"): — Ми готові до розвитку і таких подій. Я, щоправда, зберігаю невеличкий запас віри в те, що більшість не піде на остаточно парламентську революцію. Мало б вистачити глузду. Не вистачає портфелів? Але ж політичні амбіції есдеків уже більш, ніж задоволені. Чого вартє звільнення міністра праці і соціальної політики Саханя, який, безумовно, є досвідченим професіоналом, і зміна його на есдека Папієва, якого свого часу звільнили з посади заступника голови Чернівецької держадміністрації. Такий коаліційний уряд здається доволі рахитичним і нагадує сім'ю зведеноків. Так колись на селі називали людей, що багато разів одружувалися і зводили до купи

дітей від попередніх шлюбів. І була така велика некерована сім'я.

З нашою фракцією не було жодних торгів стосовно зміни голів комітетів, та вони, врешті, й неможливі. Якщо більшість таки здійснить свої наміри, ми будемо змушені піти в остаточно опозицію без жодних сумнівів. Можливо, робити альтернативний Кабінет міністрів. Підтримуватимемо лише ті проекти, які спрямовані на покращення соціального становища українців. Та при цьому вважимо як класична європейська опозиція.

Разом з усуненням опозиції від комітетів 12 грудня більшість знову виконуватиме — з другої спроби — вказівку Президента про призначення С. Тигіпка головою НБУ — замість Стельмаха.

• Людмила ПУСТЕЛЬНИК

ПОЛЬОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ

СВОБОДА СЛОВА В ЦИФРАХ

Соціологічна служба Центру Разумкова опитала 727 журналістів центральних та регіональних ЗМІ про їхнє відчуття свободи слова.

36 % респондентів вважають, що, швидше за все, виданню не минеться без негативних наслідків критична публікація про кримінальні клани. Ще більш злопам'ятні, на думку журналістів, Президент і Адміністрація Президента — 40,5 і 41,2% відповідно. Наслідки можуть бути такими: психологічний тиск на журналістів і редактора — 79,2, економічні санкції — 75,7, фізична розправа з журналістом — 47,5%. 48,3% працівників мас-медіа погрожува-ли у зв'язку з їхньою професійною діяльністю. 87,9% вважають, що в Україні існує практика замовних статей. Що повністю негативний вплив на ЗМІ здійснюють кримінальні клани — вважають 33,6%, що Адміністрація Президента — 27,3, Президент — 21,4, фінансово-економічні кола — 17,4, Державний комітет з інформаційної політики — 11,2%.

80,5% опитаних висловилися за скасування податку на додану вартість на друкарські послуги та папір для українських ЗМІ, 76% — за розвиток страхування інформаційних ризиків, 67,2% — за створення каналу. 86,4 % опитаних вважають, що суми компенсації морального збитку, на які претендує позивач у справах, пов'язаних з публікаціями в ЗМІ, повинні мати обмеження.

•

ЩЕ БІЛЬШЕ БІЛЬШОСТІ — ЗА РАХУНОК «НАШОЇ УКРАЇНИ»

У фракції "Нашої України" залишилося 103 народних депутати — 10 грудня її покинули п'ятеро: В. Макеєнко, О. Римарук, О. Стоян (другий номер у виборчому списку "НУ"), І. Насалик, В. Бартків. Двоє перших приєдналися до "Регіонів України".

— Цей вихід не можна ні сприйняти, ні виправдати, — прокоментував лідер УНР Юрій Костенко. — І це вкотре підтверджує те, що живемо у неправовій державі, де до опозиції застосовують усі методи 1937-го року. Влада не може зрозуміти, що опозиція виконує в парламенті ту ж роль, що й більшість, здійснює контроль за діяльністю уряду, більшості тощо. Однак у нас до опозиції ставляться як до ворога, якого потрібно знищити.

Л. П.

ПРОБЛЕМА ЦЕНЗУРИ: ВИПУСКАННЯ ПАРИ ЧЕРЕЗ ПАРЛАМЕНТ

Закінчення. Поч. на с. 1 ня інформаційної політики і також має свої, тільки *нелегальні, структури* на місцях — їх уособлюють обласні та районні держадміністрації, яким направляються не тільки вказівки, а й готові матеріали, виготовлені на замовлення президентської канцелярії для розміщення у місцевих ЗМІ.

Звичайно, сучасні форми цензури вишуканіші від класичної. Класична хоч діє по-своєму чесно, за визначеними правилами: вона *забороняє* оприлюднення певних відомостей *згідно з чітким переліком*, але не *вказує, про що слід писати, говорити чи що показувати*. Нинішня ж цензура не забороняє, а *радить*, передусім державним ЗМІ, не тільки чого не слід оприлюднювати, а й що *бажано* висвітлити. І хто спробує ці "поради" проігнорувати, тому, будьте певні, не пощодоровиться. Тому вона потворніша, цинічніша та ганебніша, ніж класична.

Словом, нинішня цензура не така прямолінійна, як класична, діє вишуканіше, з претензією на ввічливість і

культуру, але безчесна, цілком суб'єктивна, залежна від конкретних осіб і *поставлена на службу навіть не закону, хай і не зовсім доброду, а окремим можновладцям*.

І все-таки парламентські слухання корисні вже тим, що сконцентрували суспільну увагу на кардинальних проблемах демократії в Україні, яку все більше підштовхують у бік авторита-

ризму, що набуває все помітніших рис тоталітарних режимів. Внесено на обговорення і оприлюднено через пряму трансляцію чимало кричущих фактів беззаконня, цензурного нагляду,

різних форм розправи з опозиційними засобами масової інформації та журналістами. Комітет Верховної Ради з питань свободи слова та інформації підготував досить цікаві проекти: постанову, в якій констатується *"загрозлива ситуація у справі забезпечення основних прав та свобод людини й громадянина на отримання повної, неупередженої інформації та забезпечення права журналіста на вільне, без зовнішнього тиску виконання своїх професійних обов'язків, що зумовлено запровадженням політичної цензури"* та Закон про внесення за результатами слухань змін до деяких Законів України, які мають *зменшити тиск на засоби масової інформації та журналістів*.

Усе це позитивно, та не полишає відчуття, що відбулася чергова "говорильня" на актуальну тему, що влада погодилася на чергові парламентські слухання, щоб у черговий раз випустити пару з котла суспільного обурення. Тому й виникає сумнів, що після слухань ситуація в країні зі свободою слова кар-

динально зміниться на краще. На початку огляду я свідомо назвав теми всіх трьох парламентських слухань — після двох попередніх із цим не тільки нічого не покращилось, а, як показали останні слухання, значно погіршилось. Тому що корінь зла криється в існуючому режимі, який спирається на силі структури і всілякі обмеження, та в існуючій системі влади, яку захопили олігархічно-кланові угруповання для реалізації власних інтересів. Отже, повністю проблема вирішується за однієї умови: як казав слюсар-водопровідник, *треба міняти давно прогнилу систему*.

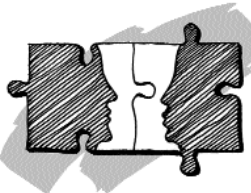
Віталій КАРПЕНКО
05.12. 2002

ФОТОПОГЛЯД:

Фото О. Кутлахметова

Що спільного між біологічними видами "журналіст" і "голуб"? Представників обох видів не варто обмежувати.

БОГДАНА СТУПКУ — ЗА ТРИ ГРИВНІ

Ніна Гнатюк, ведуча програми "Поетична сторінка":

— Почну з того, що радіо для більшості українців стало єдиним джерелом інформації і прилучення до духовності. Листи, які ми отримуємо від слухачів, свідчать, що люди не мають можливості передплатити газети, телебачення також не всім доступне, а отже, залишається отой динамізм на кухні, через який, як нам написав слухач із Дніпропетровська, "отримуємо ковток свіжого повітря". Ці "ковтки" готують і виходять з ними в ефір такі відомі творчі особистості, як лауреати багатьох премій журналістка Емма Бабчук, відомі письменники: Василь Герасим'юк, Світлана Короненко, Василь Довжик, Анатолій Скрипник, молода талановита поетеса Марина Мудр.

Василь Довжик, радіокоментатор, письменник, ведучий програми "Антологія сатири і гумору":

— Ми "сидимо" на третій програмі радіо. На другій — "Промінь" — інформаційна; перша — подієва. А ми — літературно-мистецька. Сміху бояться всі. Я веду свої передачі п'ять разів на тиждень о 8:05 з повтором о 24:00. Звичайно, в передачі частенько присутній Євген Дудар ("Українці мої, українці"), є навіть спеціальна передача "Дудар читає себе". Сміху нам додає й те, що працюємо майже за безплатно.

Світлана Гудзь-Войтенко, ведуча театральних програм:

— Палітра наших передач надзвичайно різноманітна. Ми висвітлюємо і сьогодення, й історичний процес. У рубриці "Згадаймо" ми подаємо розповіді про майстрів, які улавили українську сцену. Наша фототека надзвичайно багата, але велика частина з того не йде в ефір. Колись ефірний час надавався під тривалість запису конкретної вистави, радіотеатру. Нині — сталі, заздалегідь встановлені відрізки часу обмежують наші можливості. Коли "Конотопська відьма" звучить 1 год. 20 хв., — куди її давати — в годинний відрізок, чи у двогодинний? Скоротити виставу на третину — це злочин перед слухачами, автором і режисером. Отже, шукаємо і знаходимо нові форми.

Починаючи з 1994 року у нас не створено жодної великої хорошої вистави. Самі інсценізації. Невеликі, камерні. До 1993 року ми випускали щомісяця велику виставу, оригінальний твір, який народжувався у студії. Зараз, з тими коштами, які виділяються, про минулі творчі успіхи можна лише згадувати. Актори зараз отримують від 2 до 4 гривень за участь у півгодинній передачі. Причому ніхто не враховує рівень майстерності актора. Чи можемо ми запросити Богдана Ступку прочитати якийсь твір за 3 гривні? Жаж і сором!

І якщо актор нині погоджується, то лише з почуття власного патріотичного обов'язку і з поваги до слухачів.

Колись постановникові радіоспектаклю платили 220 грн., нині — ...немає

постановок. Хоча відомо, що режисер, який себе поважає, не береться зараз за постановку менше як за 5000 грн.

Ніна Гнатюк: — Щоб підготувати справді хорошу передачу, треба перечитати не тільки кращі твори вітчизняної та зарубіжної класики, а й підготувати цікаві коментарі, залучити цікавих співбесідників, знайти оригінальні рішення у слові, музиці, сценарній канві радіовиступу. Передача, яка звучить в ефірі протягом години, інколи готується тиждень-два. Гонорари за таку роботу — 5-6 грн. за одну передачу. Наприклад, народний артист України Віталій Розстальний, разом з нашою знаменитою Світланною Горло-

користанні попередніх унікальних записів з нашої фонотеки. Нових — не здійснюється.

Крім фінансової причини я б назвала відсутність ентузіазму, запалу, який був ще на початку 90-х. Розчарування не вдалося уникнути й серед творчих працівників. Воно поглиблюється ще й тому, що ми чимдалі працюємо на марно, адже почути нашу третю програму можна лише на залишках тих старих динаміків і провідних мереж, які ще залишилися.

Ніна Гнатюк: — На Українському радіо існує неписане правило: тільки-но творчий працівник звільняється, одразу розмагнічують його записи, тобто очищують плівки для нових за-

теки...

А село? Ви ж знаєте — майже ніякої клубної роботи немає. Гастролери до них не їздять. Тому наші радіоінсценівки для селян — як подарунок зі столичної театральної зали. Радіотеатр, радіо на кухні залишається одним із небагатьох джерел культурної течії для багатьох слухачів.

Ніна Гнатюк: — Я ні в чому не звинувачую наше начальство, але акцентую увагу на просто-таки жалюгідному фінансуванні Українського державного радіо.

Натомість наші слухачі — більш категоричні у своїх висловлюваннях. Вони нічого не знають про наші біди, а тому пишуть у своїх листах про те, що чують в наших передачах. Палітра від-

Отже, ситуація відома. А що далі? — з таким запитанням я звернувся до пана **Левка Доценка, віце-президента Національної радіокомпанії України.** Подаємо основні фрагменти його розповіді.

— Важко не погодитися з багатьма вищенаведеними фактами. За всю свою історію Українське радіо переживає нині найтяжчий період. Воно стало заручником наслідків того минулого компартійного періоду, коли радіо було засобом московської монополії права на думку, обмежуючи право слухача на вибір. Через це й було запроваджено дровтовий варіант мовлення, по якому совєцький слухач гарантовано почує "те, що тре-

FM-діапазоні радіо і на телебаченні. А поки що наш рядочок у бюджеті стає щоразу менше забезпеченим фінансуванням.

— Колись в Україні було 18 млн. радіоточок, зараз їх близько 7,8 млн. на 48 млн. населення; у сусідній Білорусі — близько 3 млн. радіоточок на 7 млн. чол. населення.

— Уявляєте, скільки потрібно грошей лише на утримання цієї мережі? Вихід тільки один — перейти на ефірне мовлення.

— А перехід на вищу якість передачі, — чи передбачається?

— Ми вже почали готуватися до реформування радіо. Вже підготовлені зміни як у структурі компанії, так і у сітці мовлення.

УКРАЇНСЬКЕ РАДІО НЕ ДУЖЕ РАДІО

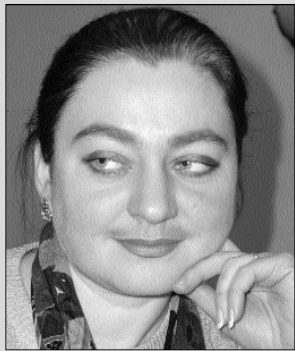
Радіо — це пропагандистська система ідеологічного забезпечення національної політики держави. Проте у маршрутках ефірно панує "Наше радіо" — відверто проросійська радіоредакція, яка вочевидь і послідовно заперечує українську національно-патріотичну ідею. А що ж НАШЕ

(без лапок) українське радіо, обмежене поширенням в ефірі? Що відбувається у нього всередині, в його редакційних анналах?

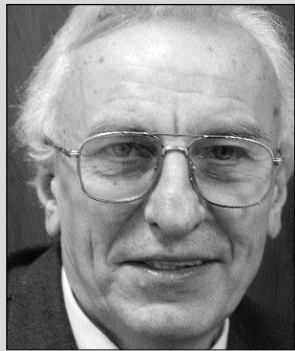
З цим запитанням ми звернулися до провідних, добре відомих в Україні і за її межами фахівців, котрі готують радіопередачі і виходять з ними до слухачів.

Василь Довжик

Світлана Гудзь-Войтенко

Левко Доценка

Ніна Гнатюк

вою готують передачу "Слово". Гонорар — по 1 грн. за кожну літеру назви передачі, тобто всього — 5 грн. Отак держава оцінює творчих працівників радіо. Якщо ще врахувати податок, то інколи залишається лише на проїзд маршрутною.

Найвища ставка у творчого працівника на радіо, наприклад, ведучого програми — 205 грн., а з урахуванням стажу та інтенсивності — до 240 грн. на місяць.

Тому я можу з усією певністю сказати, що на радіо нині працюють лише патріоти, люди творчо одержимі, працюють не за гроші, а за покликом серця і совісті.

ДЖЕРЕЛО КУЛЬТУРИ — РАДІО НА КУХНІ

Світлана Гудзь-Войтенко: — У Москві вже вийшло кілька книжок про російський радіотеатр. Про український радіотеатр у нас — жодної. Це тим більш прикро, що наш починався на літературному тлі, наші актори надзвичайно добре володіли художнім словом. Якщо в Англії радіотеатр починався зі спеціальних радіоп'єс, то у нас — саме з художнього читання, що зумовлює більші вимоги до акторської майстерності саме у сфері акустики. Вистачить тут нагадати хоча б про чудовий радіотеатр Ади Роговцевої.

Зараз ми живемо на ви-

писів.

Кілька років тому, коли мене призначили головним редактором Вінницького радіо і я залишила роботу в Києві, одразу було розмагнічено мої передачі: 120 випусків програми "Кобзар", передачі "Поетична світлиця" і "Поетичні сторінки", де були голоси Павла Громовенка, який Прекрасно читав Т. Шевченка, "розмагнітили" голоси Бориса Мозолецького і багатьох визначних письменників, голоси яких є голосами епохи.

І такі втрати стали нормою, матеріальна база радіо — жалюгідна, а тому, щоб мені підготувати передачу, я йду в нашу фонотеку, розмагнічую якусь передачу і тоді на ній записую свою. У таких умовах не може бути мови про збереження унікальних записів пісень, інсценізацій, художніх творів і спектаклів, яким немає ціни. Впевнена: нині матеріальна проблема Українського радіо виходить на перший план.

Смішно і сумно: у наших студійних апаратах ще досі стоїть апаратура 40-х і 50-х років. Це жахливо! У нас немає нової нормальної репортерської техніки. Як готувати передачі?!

Світлана Гудзь-Войтенко: — До нас звертаються багато людей з вадами зору. Для них — це єдина можливість побувати у театрі. Інколи просять щось переписати, але все переписати неможливо, не кажучи вже про неможливість тиражування нашої фоно-

гуків дуже широка: від захоплення і схвалення нашої творчої позиції до нищівної критики та обурення.

І подекуди мають рацію. Наприклад, упродовж останніх десяти років у недоторканий Золотий фонд Українського радіо, наскільки я пам'ятаю, не записано жодних виступів Ліни Костенко, Миколи Руденка, Валерія Шевчука, Павла Заребельного чи ще когось із видатних.

Нещодавно я готувала вірші у виконанні авторів — Бориса Олійника, Ірини Жилеико і Миколи Вінграновського, використовуючи записи 70-х років. Пізніших уже немає.

Василь Довжик: — Цензури, як такої, у нас немає. Є самоцензура. Від нормальної професійної вимогливості. На гумористичну передачу отримую багато листів. Є й зовсім несподівані. Наприклад, прозвучало в ефірі ім'я одесита Віктора Вовка, а невдовзі приходить радісний лист від його колишнього однокурсника по інституту, котрий давно розшукує колегу. Один дядько написав: "Чого оце ви крутите по радіо твори Остапа Вишні, Павла Глазового, Олега Чорногуза, а от Клару Новікової, Кроликів, Михайла Задорнова не крутите?" Отже, доводиться для таких слухачів готувати сатиричні коментарі до їх гумористичних листів.

НЕ ЛИШЕ НАДІЯ, А Й ПЕРСПЕКТИВА!

ба", а не якісь там "Радіо Свобода" чи Бі-Бі-Сі.

Обсудували всю країну дротами і забезпечили народ необхідним для партії словом. Якби могли, то вросили б тоді кожному громадянину навушника для слухання Москви впродовж 11 годин і близько 8 годин — з Києва, де суто українського було дуже мало, пропаганди — вдосталь, а в ефірі — глушилки.

Вже наприкінці 80-х років стало зрозумілим, що тягнути драти, вкопуючи стовпи чи закладаючи кабелі під землею, — дорога, марна і неефективна робота. А тут — перебудова, потім — незалежність, і... брак грошей.

— Отже, ефірний варіант радіомовлення дійшов до наших днів у нерозвинутому варіанті, тоді як дровтовий — природно руйнувався і вже не відновлювався?

— Сьогоднішній наш стан — плачевний. Хоч ми й державна компанія і працюємо для всієї держави, проте складається враження, що держава не цікавиться національним радіо. Наше радіо перебуває на межі кризи і катастрофи.

А тут ще з'явилися ініціатори "успішного" радіо. Вважаю, що наразі ще не визріли умови для перетворення державного радіо на громадське. Бо зараз не виключено, що якийсь олігарх може використовувати радіо, виходячи з власної мети. Маємо достатньо негативних прикладів приватизації на

перебачає скорочення працюючих?

— Змін у чисельності працівників у нас не очікується. Ми не можемо допустити, щоб у цей складний час хтось із наших майстрів радіослова опинився на вулиці.

Натомість докладаємо конкретних зусиль для суттєвих позитивних змін у передачах 1-ої та 3-ої програм. Третя програма українського радіо стане культурологічно-інформаційною, набагато насиченішою, різноманітнішою, оригінальнішою, з деякими новаціями, які — я певен — сподобаються нашим слухачам. Ми відпрацюємо зараз таку схему, щоб радіослухач, почувши одне-два речення чи фрагмент мелодії, "прикипів" до приймача і по своїх можливостях міг взяти участь у передачі. Радіо вже не може бути лише трибуною, воно повинно бути також сферою спілкування, відпочинку і акустичним миром життя.

— Що Ви хотіли б побажати читачам "Слова Просвіти"?

— Ось у мене на столі лежить Ваш культурологічний тижневик. Вважаю, що у нас з Вами багато спільного. І не тільки в тому, що Ви і ми несемо людям Слово. Спільне — у розумінні ситуації, в усвідомленні нашого обов'язку, в намірах. Нам хочеться, щоб наше слово, якість наших радіопередач у новому 2003 році задовольнила всіх українських слухачів, незалежно від віку, професії та мистецьких уподобань. Бажаю всім добро-го і цікавого Слова!

До сказаного Левком Антоновичем хочу додати, що новітній формат радіопередач вміщуватиме цілий ряд нових жанрових елементів, побудованих, зокрема, й на засадах радіошоу, з урахуванням психологічних особливостей сприйняття ранкових, денних і вечірніх блоків, зі структурізацією годин мовлення, удосконаленням верстки і архітектоніки передач, чіткішого жанрово-стилістичного обличчя програм, бригадної організації творчого процесу тощо.

А головне, чого хочуть добитися творці нової радіопродукції, це щоб наше національне радіо стало радіо кожного слухача, радіо чесне, єдине і рідне!

— **Коли її цілуєш...**

— Коли це справжній поцілунок, а не байдужа “печатка”, то хіба в цю мить про щось думаєш? А то більше: що це — востаннє. Мить поцілунку — це солодоща мить твого прилучення до вічності. І до — безсмертя. Навіть Олександр Олесь, ніби спостерігаючи збоку, з-за куців, і то не втримався, вигукнув щосили: “Цілуй її! Знов молодість не буде!” Не мав рації і Олесь, бо жагучий, сповнений гарячої пристрасті поцілунок чоловіка і жінки — це завжди, як вперше. Отже, це ще й мить повернення в молодість.

— **Відрідай ті місця...**

— Це розпочинається завжди прекрасно, де б ти не народився. А то більше, якщо мама привела тебе на світ у Богом благословленому місці, у краю, де протікає річка Південний Буг. На моїй найголовнішій батьківщині, на найпівденнішому Поділлі, де за різного освітлення, за різної погоди й за різного настрою легко відчутися себе і у Швейцарії, і в південній Канаді, і у виноградовій Франції, і в Італії, і в Греції — все прекрасне, бо оскоминно рідне, бо там я народився, там вперше торкнувся зором і душею цього світу.

Тут я цілковито солідарний з поетом. Все, що написане мною в художній прозі — все відбувається в Теклівці або сусідній з нею Городківці, де я вчився.

Про кінець не думаймо: він нецікавий, оскільки ставить крапку. Назавжди. Формально він у всіх суцільно однаковий. Та декому хочеться бути і **ПІСЛЯ**. Не приховую: хочеться. Поки що це залежить і від мене...

— **Поглянь на ліс...**

— Зізнаюся, не до кінця проник у химерну суть твоєї метафори, Мареку. Якщо йти за моїм логічним вказівником, то на тлі лісу з віковими дубиськами і молодим сосновим підліском — майбутнє також марнотратне. Спокій, можуть лісу у мене викликає дві асоціації. Сила кожного дерева посилена присутністю лісу, приналежністю до нього, а сила самого лісу — в його закоріненості в рідну землю. Друга думка — жорстока й невідворотна: все це буде зрубано чи спіяно і піде на матеріал для будівничих чи на дрова, чи на домовину.

Отже, якщо Мареку Вавжкевич пропонує подивитися на ліс “відкритими очима”, то я пропоную примруженими.

— **Порозмовляй із внуками й дітьми...**

— Це залежить від того, чи хочеш ти себе зрозуміти, чи маєш таку потребу і чи маєш сміливість та снагу для цього? І чи готовий ти до висновків свого саморозуміння? І, зрештою, чи маєш чим себе зрозуміти? І коли всі ці чинники і учасники процесу є... Я маю і двоє дітей, і одну внучку, тому можу сказати, що спілкування з ними — колосальна радість. З сином і дочкою я можу говорити про найсерйозніші і найскладніші речі: про політику, поведінку Президента, про національні інтереси України, жартувати одне над одним, обговорювати проблеми особистого, навіть інтимного життя, радитися з приводу якогось важливого рішення, тішитися успіхами й аналізувати прорахунки незалежно від статусу в родині і в суспільстві.

Святослав відіграв ключову роль у моїй виборчій кампанії 2002-го року на Львівщині, є моїм помічником у депутатських справах, він — головний редактор видавництва “Афіша” у Львові. Написав перший історичний роман про скіфів “Пісня скіфського меча”. Надійний, діловий, глибоко моральний хлопець, з яким мені радісно спілкуватися і жити. Леся — це особливо вишукане створіння. Зовні — то писана, граціозна “модель”. А внутрішньо: по-чоловічому могутня пружина, що вистрілює в потрібний момент і в потрібному напрямку. Навчаючись на журналістиці Національного університету (телевізійне відділення) поставила собі за мету працювати на одному з найпорядніших каналів, на Новому. Я не просив про це шефа каналу Ткаченка (не спростуй!). Кілька місяців її, практикантку, вперто не помічали. Подумаєш, доця Яворівського хоче на екран. Носила освітлювальні лампи, правила русизми в репортажі, подавала касети операторам. А коли захворів кореспондент-міжнародник — враз підмінила його, блискуче знаючи англійську і вільно почувачись в Інтерне-

ті. А через кілька місяців вже вийшла зі своїм обличчям на екран. Ніжна, патріотична і водночас іронічна, з блискучою інтелектуальною реакцією дівчина. Пройшла зі мною всі київські мітинги початку дев'яностих, була зі мною цього року всю вересневу ніч біля президентської резиденції і плакала від безсилля, коли поліцейські хорти зносили намети.

Внучка Софійка — львівська школярка. Лишень формується її особистість. На жаль, майже без мене, але я спокійний — всі канікули вона відбуває в Карпатах, у моїх сватів — національно свідомих галичан. Але навіть таке славне й демократичне оточення не виконає за тебе місію по “самоусвідомленню”, якщо ти сам цього не зробиш.

— **Самозаглиблюйся хоча би...**

— Хай живуть українські національні самоусвідомлювачі, які необов'язково ма-

«ДАЛІ БУДЕ» ВІД ВОЛОДИМИРА ЯВОРІВСЬКО-

Кожен діалог з людиною розумною, ерудованою і громадськи активною (яку не так легко затримати у часі і просторі) несе несподівані відкриття — інтелекту, лексики, характеру. Особливо, якщо й питання цій людині поставити нестандартні, наприклад, запропонувавши дворянські тези з вірша польського поета Марека Вавжкевича “Декалог ювіляра”, що його автор написав у день свого

*Коли її цілуєш на прощання,
Подумай, може, це — востаннє,
Відрідай ті місця, де був дитям:
А й справді, все так добре починалось.
Поглянь на ліс відкритими очима
І зрозумієш, що минуле — марнотратне.
Порозмовляй із внуками й дітьми,
Себе, можливо, ти нарешті зрозумієш.
Самозаглиблюйся хоча би раз на день
І не зважай в ту мить на схожість
з ідіотом.*

Подякуй ворогам і вибач своїх друзів —

Наближалось 60-річчя Володимира Яворівського, а отже, й інформаційний привід був цілком відповідний.

Дорогий Володимире Олександровичу!

Свій шлях у літературу Ви розпочинали колись із дуже модернових віршів. Спочатку були вірші, далі життя, проза, політика, громадська діяльність. Але ж вірші не зникають безслідно... Можливо, що іронічно-нещадний “декалог 60-річного ювіляра”, написаний Вашим ровесником Мареком Вавжкевичем дасть нам змогу зробити не банальне і щире інтерв'ю для “Слова Просвіти”. Отже, вважаєте, що перед Вами десять моїх запитань, хоч це зовсім не запитання, а своєрідні максими, продиктовані іншим життям іншого поета.

Любов ГОЛОТА

а часто й інтелектуальніший подразник, ніж друзі. То більше, що основні мої недруги — колишні, сказати б, “друзі”. Так якось складалося в житті. На жаль.

А моє життя — це, перш за все, письменницьке середовище. До сорока п'яти років. А тоді буквально ввірвалося середовище політичне. А це вже, вважаємо, цілий народ, нація з усіма своїми пристрастями.

Недруги в літературному співжитті — річ природна, бо тут є і заздрощі до чийогось таланту, до його успіху, до працездатності, навіть до везіння і т. п. Однак, в цьому контексті я б слово “вороги” викинув з лексичного ряду.

Звісно, що політичне життя та ще й в Україні, в період революції несе в собі куди більші, колосальні пристрасті, з громами і блискавицями, з компроматами, помстою, жорстоким клінчем, замовленими

фото О. Куптахметова

*Вже, далі, не матимеш таких.
У ніч дощів осінніх пожалі себе
Хто дбав про тебе, всі пішли з життя.
Не побивайся, не шкодуй, не мучайся сумлінням,
Бо саме так повинно було статись.
Ходи на кладовище і зникай —
Дивись, які вони тепер спокійні.
Не переймайся і не бійсь нічого:
Це тільки короткометражна стрічка.*

(Переклад Євгена Голибарда)

мої сільській хаті і за рік написав книжку прози “Вовча ферма”, куди ввійшов і роман “Криза”. Книга швидко вийшла і повернула мені “місце в літературі”.

А тоді я ризикнув взятися за важку, буденну, сказати б — “чорну” журналістську роботу, за авторську програму “Двадцять хвилин з Володимиром Яворівським”. Я й сам тоді не думав, що забиратиму щотижня з редакції 10-15 кілограмів листів з усієї України і читатиму їх два-три дні не відриваючись “на перекур”, що незнайомі мені люди будуть або проклинати мене, бажати мені смерті, погрожуватимуть кілером, або ж будуть дякувати моїм покійним батькам за те, що народили мене, ставити в ряд національних героїв і просити не замовкати. До слова, пані Любо, найбільша моя мрія: швидше звалити цей гнилий кучмин режим і тоді вийти на Національний канал із своєю програмою “Двадцять хвилин”.

А тоді обрали головою Спілки, а тоді — народним депутатом у мажоритарному окрузі. І все це — завдяки, значною мірою, моїм ворогам і недругам, і опонентам. Тому й дякую їм. Але куди менше, як моїм друзям. Вірним, благородним, безкорисливим. Друзям моєї молодості, письменникам: Анатолію Колісниченку, Олексі Шеренговому, Валентину Морозові, Романам Іваничукові та Кудлику, Богданові Стельмаху, Олександрі Лук'яненкові, Анатолію Шевченкові, Борису Комареві, Петрові Осадчуку. Вчителям покійним і сучасним Михайлові Стельмахові, Олесеви Гончару, Григору Тютюннику, Павлові Загребельному, Анатолію Дімарову, Степану Кириченкові.

І звісно ж, глибокоморальним, патріотичним друзям, з якими мене звела українська політика: Левко Лук'яненко, Слава Стецько, Віктор Ющенко, Сергій Соболев, Павло Мовчан, Віктор Пинзеник, Михайло Косів, Лесь Танюк, Володимир Бортник, Леонід Яковиншин... Цим та багатьом іншим мені вибачати нічого, бо вони були і є друзями, однодумцями.

Однак другий рядок Марека відкидаю, бо я живу, дію, люблю і ненавиджу, тому в мене будуть ще нові і друзі, і вороги. Обов'язково.

— **У ніч дощів осінніх...**

— Так, у ніч осінніх дощів дуже легко пожаліти себе. Але ж не всю ніч жаліти! Якщо вже аж так не спиться, то можна згадати всіх тих, хто чинив тобі добро, але пішов із життя. Однак, пощо згущувати фарби, Мареку? Невже і в тебе отак “всі пішли з життя”? А в мене ні. То й не нав'язуй мені свою похмуру, ніби на важке похмілля, філософію. Адже будуть ще весняні ночі, літні...

— **Не побивайся, не шкодуй...**

— Дай руку, Мареку! Все вірно. Ніби знято фразу з моїх уст. Якщо вже щось сталося і змінити його не можна — я вважаю, що саме так мало статися. Треба прийняти його, як належне і жити далі.

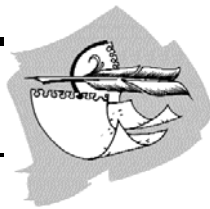
— **Ходи на кладовище...**

— Я, їй Богу, не готую себе до довголіття, я просто про це рідко думаю. І зовсім не боюся смерті, бо знову ж таки — не думаю про неї. Тому ходити на кладовище, щоб звикати... А до чого, власне, звикати, поете? Коли тебе чи мене привезуть сюди в домовині — звичка не потрібна, тут однаково лежать всі. Я ходжу, Мареку на цвинтар у поминальні дні, але не для “звикання”, а щоб пом'янути рідних. Ще ходжу, щоб провести в останню дорогу близьких людей. От і все.

— **Не переймайся і не бійсь...**

— Та ніби й не маю страху. Ні, маю. Мій капітал — це моє ім'я. Він здобувається важко, по крихті, а втратити його можна (особливо політикові) одним необачним висловлюванням чи вчинком. І ти — банкрут. У нашому віці — вже назавжди.

Стрічка й справді короткометражна. Але — документальна. І справді історична. Але у кожного — неповторний сюжет. Моя стрічка, Мареку, розпочалася у другий рік війни, в глухому хуторі окупованій німцями України. Її сюжет пролягає через проголошення незалежності моєї держави, у якому я брав найактивнішу участь. І триває, триває далі. Так, вони дуже короткометражні, але ми в них — головні герої і головні автори. Та найважливіше, Мареку, що і твою, і мою стрічки не закінчено. Тож давай спокійно помолимося Богові за оте:

ДОСЬЄ РЕДАКЦІЇ

Національний науково-дослідний центр оборонних технологій і воєнної безпеки України як окрема наукова структура функціонує згідно з постановою Кабінету Міністрів та Указом Президента для інтеграції військових науково-дослідних організацій у загальнодержавну систему науки, розв'язання проблем гарантування національної безпеки в екологічній, інформаційній, технологічній та інших сферах шляхом використання технологій подвійного призначення... Це єдина в Україні військова науково-дослідна структура із національним статусом, що є провідною в державі з питань дослідження проблем воєнної безпеки України та миротворчої діяльності як її складової, а також з обґрунтування вимог до пріоритетних оборонних технологій України.

Науковий потенціал Центру: 31 доктор та 63 кандидати наук, із них — один академік НАН України, 21 професор, 43 доценти і старші наукові співробітники.

Тижневик поступово знайомитиме читача з тими проблемами, над якими працюють провідні фахівці Центру.

Маргарита Георгіївна Маслова

— один із провідних фахівців Національного науково-дослідного центру оборонних технологій і воєнної безпеки України. Керує відділом методів та засобів стабілізації функціонального стану особового складу. Управління проблем підготовки та мобілізації психофізіологічних можливостей особового складу бойових обслуг очолює кандидат технічних наук, полковник Ю. О. Чуніхін. Основна тема відділу Маргарити Маслової — розробка комплексної методики оцінки, корекції та стабілізації функціонального стану особового складу із застосуванням енергоінформаційних технологій. Маргарита Георгіївна Маслова — доктор медичних наук, професор, академік двох академій — Міжнародної академії комп'ютерних наук і систем та Міжнародної академії інтегративної медицини (Москва).

Один із аспектів роботи Маргарити Георгіївни та її відділу — оцінка психофізіологічного стану військовослужбовців при наборі у контрактну армію. Ця проблема йде в комплексній розробці Національно-науково-дослідного центру оборонних технологій і воєнної безпеки та Науково-дослідного центру гуманітарних проблем Збройних Сил України. З практичного боку цю проблему вирішує Військово-медична академія і головний клінічний госпіталь Збройних Сил України.

Говорить доктор медичних наук **Маргарита Георгіївна Маслова:**

— Над проблемою комплексної об'єктивної оцінки психофізіологічного стану військовослужбовця пра-

Фото Тамири Карпінської

КОНТРАКТНА АРМІЯ ПОТРІБНА... ЯК І ЗАГАЛЬНИЙ ПРИЗОВ

цюємо вже 6 років — зі створення нашого відділу. Починали ми дослідженнями над військовослужбовцями, курсантами колишнього КВІРТУ, і частина роботи проводилася на міліцейському контингенті медсанчастини МВС. Накопичено достатньо великий теоретичний і практичний досвід.

— Можливо, окреслимо основні вимоги до контрактника?

— Профвідбір у контрактну армію має два етапи. Перший — набір на призовних пунктах — здійснюється військоматами. У майбутньому цю функцію здійснюватимуть спеціальні територіальні пункти, назва яких, як і окремі елементи системи, ще уточнюються. На першому етапі на цих територіальних пунктах планується проводити так званий загальний відбір за принципом "придатний — непридатний". Відбір, очевидно, з цивільного населення має бути досить суворий і ретельний. Чіткі критерії цього набору — на стадії розробки. Тут працює Головне організаційно-мобілізаційне управління (ГОМУ) Збройних Сил і Управління кадрової політики. Зрозуміло, що вимоги до контрактника будуть суворішими, аніж до звичайного строковика. Це зумовлюється новітніми функціями контрактної армії — антитерористичні операції, миротворча місія, участь у ліквідації техногенних і природних катастроф. Участь контрактників у бойових діях практично неминуча (чи у миротворчих завданнях, чи в інших спецопераціях). Тому відповідальність на тих, хто проводить відбір у контрактну армію, та й на самих контрактниках — надзвичайно велика.

— Не можна обійти при цьому і проблему здоров'я нації, демографічного стану в країні.

— Демографічну ситуацію, що склалася в Україні, треба охарактеризувати як напружену. Проявляється вона низькою народжуваністю, високим рівнем смертності, скороченням середньої тривалості життя, зростанням захворювань крові, хвороб органів дихання, вроджених аномалій, інфекційних хвороб (у тому числі туберкульозу, СНІДу). Велику занепокоєність викликає рівень фізичної підготовки, стан соціально-психологічного статусу сучасної молоді. Так, фізична підготовка 70% призовників не відповідає мінімально необхідному рівню. Зменшилася кількість призовників, які мають середню освіту. Дуже багато серед молоді людей, що мають шкідливі звички, навіть згубні — багато явних і прихованих наркоманів (котрі поти-

хеньку курять легкі наркотики, нюхають тощо). Чимало захоплюються алкоголем, палять з дитячих років... І серед цієї молоді потрібно буде вибирати тих, що працюватимуть в особливі складних умовах. З іншого боку, треба забезпечити їм добре матеріальне становище, щоб могли думати лише про свої професійні обов'язки, а не про те, що з'їсти, що вдягнути, як прогодувати родину...

Хоча нові критерії відбору в контрактну армію ми ще розробляємо — очевидно, що такий відбір сьогодні вже існує. Він іде в основному за тими вимогами, які були в армії вже відпрацьовані, тільки за більш ефективним контролем психофізіологічних показників претендентів. Береться до уваги загальний стан здоров'я, зріст, вага, стан серцево-судинної системи, рівень фізичного розвитку. Це — лише елементи психофізіологічного відбору, найбільш прості. Коли перший етап визначає лише загальний фізичний стан людини, загальні можливості інтелекту, другий передбачає більш детальне вивчення функцій мозкових структур людини, які й визначають фізіологічні можливості. Йде відбір за групами професій, за окремими військовими професіями (льотчики, водії, оператори терміналів, зв'язківці тощо). Там уже відбувається диференціація психофізіологічних критеріїв. Визначається нейродинаміка, тобто рухомість нервових процесів, психомоторика (як рухи залежать від психіки, чи може людина добре орієнтуватися в електронній апаратурі, чи правильно оцінює ситуацію), увага, пам'ять (короткочасна, довготривала, оперативна), мислення людини, її емоційно-вольова сфера, мотивація, її поведінку, адаптацію... До самих цих методик теж є свої критерії — надійність (незалежно від тих, хто проводить дослідження, і від кількості досліджень результат має бути стандартний) та валідність (впевненість, що ми цим тестом визначаємо саме те, що хочемо знати — чи то мислення, чи пам'ять...). Це все потребує дуже складних науково-практичних досліджень і ще опрацьовується. Але вже є достатньо обґрунтований досвід розробки психофізіологічних критеріїв для профвідбору льотчиків і космонавтів. Для танкістів, водіїв теж існують наробики ще з часів Радянського Союзу, але вони в сучасних умовах доповнюються, вдосконалюються... Стандартизація результатів тестів на профпридатність — наступний етап

наукових досліджень. Далі — пошук відповідних кадрів для проведення всіх етапів відбору на місцях, адже сьогоднішні військомати не здатні належним чином це зробити. Тому працюємо зараз саме над організаційно-методичним забезпеченням профвідбору у контрактну армію.

— Коли завершиться ця робота?

— До 2005 року визначений етап роботи має бути досягнений. Час підганяє: 2005 рік — перший етап реформування наших Збройних Сил при переході на контрактну основу служби. На 2003 рік теоретичні розробки повинні вже завершитися з переходом на апробацію наукових методик профвідбору. Лише потім будуть видаватися методичні рекомендації.

— Тобто практичних результатів вашої наукової діяльності ще немає?

— У минулому році разом з Управлінням кадрової політики Міністерства Збройних Сил України та Науково-методичним центром військової освіти ми провели велику науково-практичну роботу, і в результаті підібрали тести для вивчення психологічного стану кандидатів на керівні посади в армії. З більш як 500 тестів, що оцінюють психологічний стан людини, ми вибрали і апробували 9. Ці 9 тестів були апробовані Управлінням кадрової політики Міністерства оборони на офіцерах, які приходять навчатися в академію. Вони виявилися надійними, валідними, достатньо доступними і переконливими. На основі цього було видано чудові методичні рекомендації з прикладами, ілюстраціями, додатковими роз'ясненнями і висновками.

Для того, щоб об'єктивно оцінити психологічний стан людини, було відібрано такі тести, як "психологічний портрет особистості" (за багатьма критеріями визначається здатність офіцера керувати військовослужбовцями, достатність мотивації у його вчинках тощо), тест інтелекту, який ґрунтується на вмінні аналізувати цифри, фрази, на вмінні образно уявити ту чи іншу ситуацію і правильно її оцінити. Останній тест вже широко застосовується у наших комерційних структурах, за кордоном — поготів, оскільки був розроблений Гансом Айзенком (Eysenk Test Intelligence — ETI) у Сполучених Штатах безпосередньо для школярів, набувши там популярності практично в усіх сферах суспільного життя. Для оцінки психологічного стану офіцерів проводили тест ділових ситуацій, де використовуються як вер-

бальні характеристики, так і невербальні (малюнки, літери, цифри), щоб визначити можливість людини успішно вийти з кризових ситуацій.

Оцінки результатів тестів даються в кожній методиці, що спрощує і стандартизує їхнє опрацювання. На виконанні команди в максимально короткий час і максимально точно ґрунтується тест для дослідження сили нервових процесів (наскільки нервові клітини витримують ту чи іншу нервову напругу). Цей тест, як і решта, не вимагає складної матеріально-технічної бази — лише олівець та папір.

У портреті особистості офіцера дуже важливими компонентами є той-таки рівень інтелекту, його екстраверсія чи інтраверсія, агресивність, фрустрація, характеристики пам'яті тощо. Усе це визначається за опитувальником Кеттелла, складається карта психологічних особливостей людини, її поведінки і мислення, характеру...

— Чи готове, на вашу думку, суспільство до проголошеного керівництвом держави курсу на контрактну армію?

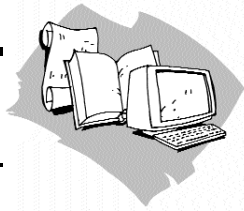
— Моя особиста точка зору полягає в тому, що контрактна армія — це добре, коли є надзвичайно суворий контроль за набором, коли високі вимоги до її складу зумовлюють відповідний бойовий, професійний рівень армії. Там мають бути здорові, сильні, розумні, достатньо освічені люди, котрі вибрали службу як свою професію. Звичайно, контрактна армія потрібна, але має існувати і загальний призов. Бо в армії пклкуються про фізичний стан військовослужбовців, про їхній високий моральний рівень, виховують почуття патріотизму. Мені здається, що коли служать не за гроші, то відчуття Батьківщини, почуття відповідальності за неї ростуть, а вони мають бути у людини обов'язково. Прикладом може бути Німеччина, Польща, Франція, Ізраїль. Там престиж армії стоїть дуже високо, у нас же він, на жаль, — низький. І це, передусім, через соціальний статус військовослужбовців, через те, що армія практично виживає. Про це має турбуватися насамперед керівництво держави.

— Як же можна зберегти патріотизм та високий морально-психологічний рівень контрактників?

— Те, чим займаємося ми — психофізіологічні проблеми контрактників. А є ще так звані морально-етичні та морально-психологічні. Це прерогатива дещо іншої служби. Раніше були політпрацівники в армії, які вели цю лінію, сьогодні цим займаються представники Управління виховної роботи Міністерства Збройних Сил України. Мені здається, що сьогодні все ж заслужа виховна робота в нашій армії... Чи можливий патріотизм у контрактників? Звичайно. Американці ж пишуться, що вони служать своїй Батьківщині, і, незважаючи на демократичність, готові виконати будь-який наказ керівництва держави. Хоча це, звичайно, — інший розвиток спільноти, інша державна доктрина. Американська доктрина тут, на відміну од нашої, однозначна: Сполучені Штати є найкращою, найзаможнішою країною, яка завжди і скрізь перша. Має бути і відповідний рівень життя в країні і відповідне виховання. Можливо, що у вихованні патріотизму, морально-психологічної стійкості важливу роль відіграватимуть і духовники. Так, сьогодні відроджується в українській армії інститут капеланів. Чимало з них уже підготовлені для цього, і релігійне виховання, як на мене, дасть дуже хороші наслідки в армії...

P.S. Наступна розмова з Маргаритою Георгіївною Масловою — про психоенергетичний вплив на масову свідомість.

Олександр СОЛОНЕЦЬ

Микола Чабан

“Не я один духовну спрагу маю, Не я один так серцем голодаю, Багато нас таких”, — ці рядки безсмертної Лесі Українки (“В катакомбах”) згадалися по прочитанні бібліографічного дослідження Миколи Чабана “Діячі Січеславської “Просвіти” (1905–1921), виданого сьогодні Дніпропетровським ІМА-прес. Четверть століття пробивалася ідея “Просвіти” на Велику Україну — зроджена в Галичині задля громадянської самоорганізації суспільства й духовного піднесення українства, з початку минулого століття вона опановує прагнення інтелігенції Правобережжя. Затверджений 7 жовтня 1905 року “Статут Катеринославського літературно-артистичного українського товариства”, як засвідчує вже його назва, був квінтесенцією прагнень досить поміркованого кола засновників. Адже Товариство, що проголошувало своєю метою “сприяти духовному розвою українського народу” ні на що інше й не претендувало. Та саме безневинне прагнення громадян краси мистецтва, національного самоусвідомлення й християнського благочестя спричинили нещадне винищення ідеї українського просвітництва в 1922 році. І все ж за цей короткий час у Наддніпрянщині сталися небувалі зміни.

Навіть самі лише сумлінно дібрані рідкісні світліни цієї унікальної книжки розгортають перед читачем неповторну мозаїку долів і облич. Адже це не десь, а тут, у “Просвіті”, бачимо і зростання національної самосвідомості майбутнього прозаїка європейського виміру А. Кашченка, і організаційський талант Д. Яворницького, і самопожертву сотень активістів товариства, без наполегливості яких уся справа української самоідентифікації не мала б жодного резонансу. А резонанс був, як переконують документи, вражаючий: попри значні видатки, каса “Просвіти” щоразу поповнювалася добровіль-

ПАМ'ЯТЬ, ЩО ВОСКРЕШАЄ

3 грудня в конференц-залі Національної Співки письменників України відбулася презентація бібліографічного словника “Діячі Січеславської “Просвіти” (1905–1921), упорядкованого письменником-просвітлянином, краєзнавцем Миколою Чабаном.

Виступаючи — академік Іван Дзюба, письменник і політик Володимир Яворівський, письменники Леонід Череватенко, Микола Шудря, Леся Степовичка, Любов Голота, художник Олесь Фесюн та інші учасники добірного зібрання гідно оцінили воістину унікальну працю Миколи Петровича Чабана. Ми ще не раз повернемося до його творчості на сторінках “Слова Просвіти”, а сьогодні — друкуємо перше читачке враження.

ними внесками. До того ж художні вечори колядок, народних гулянь тощо дев'яносто років тому, наприклад, принесли місцевій “Просвіті” майже тисячу рублів чистого прибутку — колосальна сума, як на ті часи.

Автор наводить на диво красномовні приклади активності місцевої “Просвіти”, як ось: “У суботу 31 травня і неділю 1 червня 1914 року Катеринославська “Просвіта” спільно з Маріупольською та Дієвською філіями влаштували в Потьомкінському парку (нині парк ім. Т. Шевченка) масове гуляння. Як сповіщала 10 червня 1914 року київська “Рада”, “співали хор української трупі О. Суходольського та кобзар І. Кучугура-Кучеренко. Були показані українські водевілі “На перші гулі” і “Миротворці”... Військовий оркестр грав виключно українські мелодії. Людей було у суботу 5000, а в неділю 5444. За найкраще українське жіноче вбрання був виданий приз. Його одержала проста дівчина Юлія Зайцева, родом із Миргорода... Прибуток від гулянки було розподілено між Дієвською і Маріупольською філіями”.

Якою ж ненависною для більшовицького режиму була просвітницька діяльність українців, з-поміж багатьох зібраних у книзі свідчень найхарактерніша, мабуть, оця: 7 лютого 1930 р. заарештований довголітній голова Перецьпинської “Просвіти” Тарас Чуприна. Він очолював філію у 1912 р., а його звинувачували, що він стояв на чолі “Просвіти” з 1907 по 1920 рр. ... Вісім років концтабору — так оцінила трійка ГПУ “злочин” просвітлянина”. Надзвичайно зворушує світлина репресованого просвітлянина Андрія Винниченка з сином Володимиром, що знаменує епоху суцільного ви-

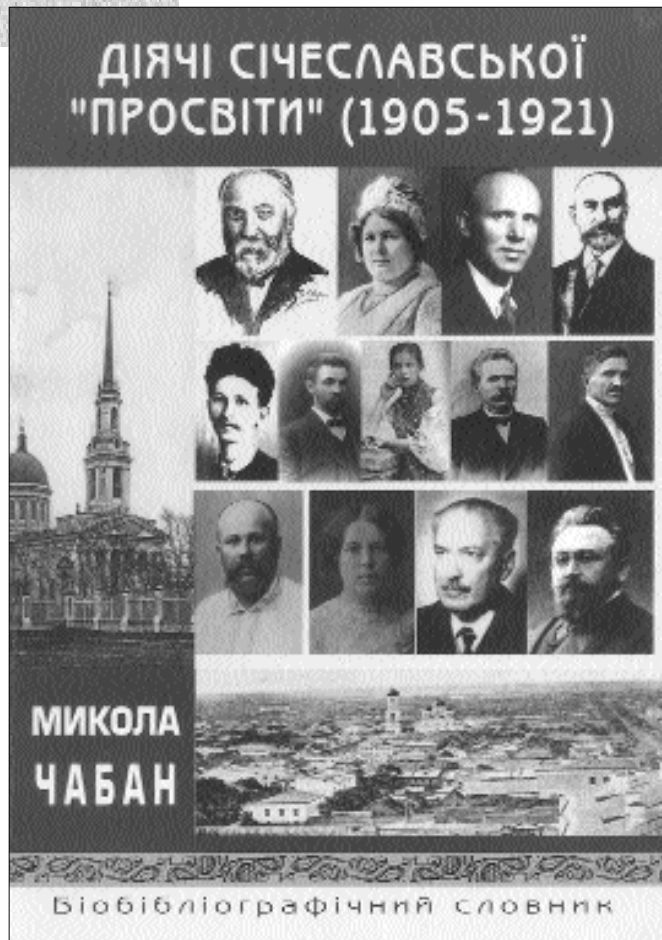
нищення українства. Вельми переконливі приклади самопожертви подружжя Дорошенків, учня В. Антоновича й товариша М. Грушевського драгоманівця А. Синевського і т. ін.

Поодинокі спроби відновити просвітнянський рух Січеславщини в 40-і роки придушувалися не менш жорстоко, ніж за фашистської окупації: у жовтні 1942 року німецька поліція безпеки і СД повідомляла про таємну діяльність забороненої організації “Просвіта” у Дніпропетровську, де в ніч на 6 вересня 1942 р. заарештовано 15 осіб за антинімецьку діяльність. У повідомленні говорилось: “Все ясніше стає намагання “Просвіти” всіма засобами боротися за утворення самостійної України”... То чи здивуємося, дізнавшись, що по війні просвітляни будуть винищені як “пособники” фашистів”? А саме так воно й було — посвідчує автор. На початку того ж 1942 р. в Кривому Розі фашисти розстріляли вкупі з діячами ОУН поета-просвітлянина Михайла Прончен-

ля — і якою спустошливою поштою був для України більшовицький терор”.

Не зайве буде сказати й про те, що цю подвижницьку працю автор присвятив пам'яті свого діда — сільського коваля Андрія Чабана (1903–1943) й тисяч інших синів і доньок України, які стали жертвами тоталітарного режиму. Побільше б таких присвяті! Дивись, і відродиться, опритомніє наш український люд.

● Віктор ГРАБОВСЬКИЙ

КОСМАЦЬКІ ПИСАНКИ В ДАРУНОК

На знімку: Іван Гнатюк, Василь Романюк, Микола Петренко

Газета “Слово Просвіти” започаткувала розмову про роль священиків у духовному вихованні українських громадян, впровадженні та утвердженні рідної мови в широких масах віруючих. Сказати, що в нас саме на цьому терені маса проблем — це майже нічого не сказати. Оскільки керована з Москви церква настирно впроваджує серед пастви саме чужу мову, обґрунтовуючи свої дії облудним поясненням: мов-

ляв, відправи в церквах слід традиційно вершити церковнослов'янською мовою, а що вона майже така ж, як і російська — то вже так сталося.

Пригадую трагічний для мене день: отримую від сестри з Ніжина телеграму про смерть матері. Поспішаю до залізничної каси, придбав квиток. Маю ще вільних кілька годин, тож знаходжу спеціальну майстерню ритуальних послуг, замовляю мармурову табличку: Петренко Устина Дмитрівна, роки такі-то...

І вже на другий чи третій день після похорону, відвідавши старий ніжинський цвинтар, розглянувся поміж могил — і був прикро вражений: материна табличка на хресті виявилася єдиною з українським написом. Мені пояснили як недосвідченому: бачите, біля матері лежать такі ж українці, але на останнє пристановище їх благословляли в церкві, там і хрести освячували, і написи. А священики ж — з церкви Московського Патріархату. Отак-то.

Щоправда, за кільканадцять років, особливо в часи української незалежності, написів українською мовою побільшало: на небі розуміють кожну земну мову, українську також — і саме це люди усвідомлюють з часом все певніше.

Хочу тут розповісти про зустріч із одним священиком, яка стала пам'ятною для мене на все життя. Якось, мандруючи Карпатами, загостили ми веселим гуртом до добре знайомого львів'янина: відомий художник Григорій Смольський чи не щороку приїжджав у це знакове гуцульське село ще з часів, коли тут таборилася мистецька школа Олекси Новаківського.

Цього разу ми перепочили, наговорилися з мудрим і згодним на спілкування художником. Пожартували: він саме працював над жанровою картиною — гуцул карає свою зрадливу

дружину. У руці різка, перед дружиною Свята книга, грудка солі — мусить присягати, що надалі буде вірна”. На караючого гуцула натури мені не бракувало, — усміхається художник. — А от позувати за грішницю гуцулки відмовлялися. Може, яка дівчина з вашого гурту погодиться?..”

Ми вже прощалися, коли Григорій Смольський запитав мене: чи не хочу відвідати місцевого священика. Мудрий, розважливий, вірші пише. Ну, відмовляюся, чого тим священикам ще й у віршиках бавитися. Та й не пішов тоді. А даремно. Бо тим священиком виявився Василь Романюк, недавній політ'язень, пізніший патріарх Української православної церкви Володимир. Так, саме той, на чієм похороні зчинилося горезвісне побоїще біля стін Святої Софії, спровоковане нашою владою, чи не з благословення Президента.

Та наступного разу, коли ми приїхали до Космача вже сім'єю на відпочинок (це мав бути десь 1971 рік), я вирішив неодмінно навітись в гості до популярного в довкіллі священика. Саме тоді налетіло оте розове непогіддя, зливи суцільні, довкруг вируючі потоки, мости позривало...

То ми й вирішили повертатися до Львова раніше. Але в останній день я таки згадав про свій намір. Повів мене до священика місцевий учитель Лука Вардзарук. Але з тим, що сам до хати не піде: його ж з'їдять пильні компартійні зверхники, не дадуть учителювати в рідному селі, а він і так уже має досить клопоту через свою участь у різних етнографічних програмах...

Священик зустрів мене привітно. Ми й просиділи кілька годин у затишній гостинній хаті: розмовляли, читали вірші, та й пообідали разом.

ЧИТАЧ ПРОДОВЖУЄ РОЗМОВУ

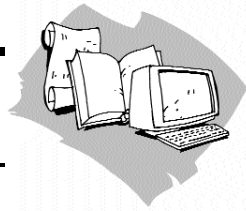
Шкоду, не взяв у пана Романюка добірки його віршів — і невірних “сибірських”, і вже нових, космацьких. Панотця цікавили літературні новини, поетичні видання, розповідав про спільне перебування у таборах із нашим спільним знайомим поетом Іваном Гнатюком, цікавився його проблемами. Хотів більше знати про Ліну Костенко, Миколу Вінграновського, Дмитра Павличка. З якоюсь впертою недоступністю передбачав нову хвилю репресій, яка знову не мине і його. Зрештою, так і сталося.

На прощання панотець запропонував мені вибрати писанок, такий начебто подарунок від нього. А їх у нього лежить ціла гора, і всі прекрасні, — надарували місцеві парафіяни, особливо молодь, дівчата. Я й вибрав кілька. “Та бери більше, у мене ж їх досить!” Вибрав ще кілька. “Та це, — каже, — мало”. Повернувся я до своїх з півсотнею дивовижно гарних, найкращих у світі писанок. Трохи роздарував друзям та знайомим, щось понищив час — це ж минуло літ звідтоді. Але кілька ще збереглося — як згадка про прекрасного священика української церкви, без огляду на конфесію, справжнього сяча української духовності, захисника рідної мови, культури.

А наступного разу, за недовгий час, ми зустрілися знову — на цей раз із Василем Романюком був і його табірний друг поет Іван Гнатюк. Та фотографія у мене й збереглася понині. Як щось на правду дороге і рідне.

Микола ПЕТРЕНКО,
м. Львів

●

ШИКУЙСЬ, ВІЙСЬКОВА ІНТЕЛІГЕНЦІЄ!

Поступово реалізується угода про співпрацю у справі виховання воїнів ЗСУ між ВУТ «Просвіта» імені Тараса Шевченка та Міністерством оборони України. Проблема функціонування української мови в українській армії, що досі не може позбутися синдрому зросійщення, стала спільною турботою просвітян і громадської благодійної організації «Українській армії — українську мову» та наукового педагогічного товариства імені Григорія Ващенка. Для військовослужбовців та офіцерів ЗСУ організовуються лекції відомих письменників, культурних та державних діячів, концерти, конкурси, інші просвітницько-культурні заходи. Мета — формування нової української військової інтелігенції, реального впровадження української мови в ЗСУ, патріотизм і висока духовність наших воїнів.

Згідно з угодою між «Просвітою» та Міністерством оборони у День української писемності та мови у Києві та Севастополі військових відзначено преміями. Визначені лауреати конкурсу з утвердження в ЗСУ державної мови і виховання молоді на патріотичних традиціях українського народу. Проведено науково-практичні конференції «Патріотичне і гуманістичне виховання військової інтелігенції: сутність, взаємозв'язок, стан, проблеми», просвітяни читали лекції у різноманітних військових установах і закладах. Так, Національний науково-дослідний центр оборонних технологій і воєнної безпеки України теж взяв участь у святкуванні Дня української писемності та мови, запросивши як лектора для військових науковців професора Анатолія Григоровича Погрібного, доктора філологічних наук, члена правління ВУТ «Просвіта» імені Тараса Шевченка, голову Наукового педагогічного товариства імені Григорія Ващенка. Потреба у таких лекціях виявилась очевидною — практично усі з наукового персоналу центру використовують «за традицією» на державній службі не державну, а російську мову.

«Щоденно стаємо свідками шарлатанства із мовною картою у внутрішній та зовнішній політиці України. — зазначив Анатолій Григорович на лекції. — Від провокацій кримського парламенту, обласних рад Дніпропетровська, Запоріжжя, Луганська до заяв російських дум і думаків, до одкровення Костянтина Затуліна... Мова — не тільки питання культури, мова — і питання економічне. Прагнуть сьогодні затуманити нас офіційним статусом російської, мовляв, українська як державна стоятиме вище... Згуба! — кажу вам. У міжнародній практиці офіційна мова — державна мова. Російська, як офіційна — це шлях до повного витіснення української навіть на державному рівні». Військові науковці, між іншим, дискутували з паном професором щодо того, потрібна нам національна держава чи ні, мають вони виконувати статтю 13 Закону України «Про Збройні Сили України», використовуючи державну мову на службі, чи можуть і не виконувати... «Праці з педагогіки та психології» та «Виховання волі і характеру» Григорія Ващенка, брошура «Державна мова? Офіційна мова?» та «Розмови про наболіле» самого Анатолія Погрібного, подаровані паном професором бібліотеці центру, повинні, зрештою, додати, при потребі, розуміння і патріотизму співробітникам центру. Власне для цього й існує ВУТ «Просвіта» імені Тараса Шевченка.

Олександр СОЛОНЕЦЬ

•

ЛИСТ З ОДЕЩИНИ

ЧЕКАЮТЬ У ШКОЛАХ

Просвітяни міської та обласної організації працюють зі шкільною молоддю не лише в Одесі, а й у районах.

У вересні виїздили до Великомихайлівки, там вчителька Людмила Райківська організувала зустріч у середній школі. З Одеси на цю зустріч вирушили Аліна Пляченко, голова міської «Просвіти» Зоя Саткова, голова педагогічного товариства ім. Гр. Ващенка І. К. Кач та автор цих рядків. Наша розмова велася про життя та творчість Юрія Липи. Актова зала була переповнена учнями і вчителями, які не раз аплодували просвітянам з Одеси.

З 6 листопада на обласному радіо розпочали цикл передач просвітницької тематики: «Писемність України», «Почуєніє» В. Мономаха, «Трипільська культура». Відгуки радіослухачів — найкращі. Темі «Писемність України» присвячувалася й зустріч у СШ № 11. У ній взяв участь поет Станіслав Стриженюк. А діти заспівали гостям, читали вірші та народні гуморески.

23 листопада на запрошення патріота і просвітянина, директора СШ села Крижанівка Комінтернівського району Євгена Боровика виступали перед учнями 9—11 класів.

Районний відділ освіти Ленінського району запросив членів міської «Просвіти» виступити перед учнями, учасниками олімпіади з української мови та літератури. Як нам пояснили керівники райосвіти, «це необхідно для підтримки душі і віри у дітей, для пропаганди української мови та літератури».

Як сказала педагог зі школи № 76 (тут проводилася районна олімпіада), «хочеться, щоб діти почули ще від когось, крім вчителів, рідну мову і переконалися, що в місті ще хтось розмовляє українською».

Ми виступили, адресуючи учасникам олімпіади найтепліші слова, читали вірші, а пані Могильницька навіть заспівала народну пісню.

Особливо вражала любов учнів до українського слова, гарне декламування, відвертість і щирість: «Приходьте ще до нас. Ми Вас чекаємо». Ідїть, просвітяни, до дітей, до молоді, вони нас чекають! Це і є найбільшим щастям для «Просвіти».

Михайло ПЕРЕГІНЧУК,

заступник голови Одеського обласного об'єднання ВУТ «Просвіта»

•

Слово «кінотеатр» якось мовчально стирається з лексичної пам'яті наших співгромадян, напевне, передусім у провінціях. І лише час від часу передача по телевізору про «домашній кінотеатр» повертає це поняття до життя, але вже далеко не як елемент масової культури, а як явище для поодиноких заможних і самовдоволених.

У селах, селищах, райцентрах, навіть містечках і містах кінотеатри перетворилися на приміщення для дискотек, ігрових клубів, барів (це у кращому випадку). Переважно з будівель з великими вітражами і цнотливими афішами, у недалекому минулому, постали жалюгідні велетні з пошарпаними дахами, зацвяхованими дверима, побитими вікнами.

Нічого дивного, — занепад — підбадьорюють себе міщани. Хороше слово на всі випадки життя: немає культури, бо розруха, бо хтось десь ту розруху випустив із пляшки як джина, і вона бере гору над усіма.

Вигідно скорочувати культпрацівників, перевівши їх на чверть мінімальної зарплати, вигідно зачиняти бібліотеки, вигідно цвяхувати клуби і кінотеатри. До крилатого сталінського «Немає людини — немає проблеми» додається не менш актуальне: «немає споруди — немає проблеми».

У Чернівецькій області 80 % культпрацівників отримують зарплату в межах 75 гривень на місяць. Половина з них — працює не за фахом.

Бібліотечні фонди в районах не поповнюються з 80-х років минулого століття.

У кінотеатрах або демонструють час від часу порнофільми, або ж проводять партійні конференції.

Найдоступніший і найдешевший засіб виховання особистості, моралі, гідності, смаків, запитів, потреб, — кіно — раптом стало анахронізмом.

І це не є проблемою практично для жодного чиновника від культури, який пригрів біля серця миле і всевиправдовує слово — криза-розруха.

На таку позицію ніколи не приставав відомий в Україні патріот, великий трудивник, директор кінотеатру «Чернівці» Василь Іванович Кузьмін. «Якщо бідається і халатися за голову — то справді поховаємо культуру в глибокій ямі», — каже добродій Василь. Але ж усяка справа залежить від конкретних особистостей. І навіть за такої (!) «економічної ситуації» кінотеатр під орудою Василя Кузьміна ніколи не знав занепаду, а сьогодні є одним із провідних осередків культури і духовності на Буковині. Немає такого чиновницького, директорського, навчального, виховного кабінету, аудиторії, класу, колективу, куди б пішки не дійшов Василь Іванович. Клуб «Співрозмовник», який функціонує при кінотеатрі десятиліття, створено не для гучної реклами або ж занять красномовців. Він послідовно, зважено, щиро кличе до діалогу молодь, яка в сьогоднішній метушні залишилася сам на сам із суєтністю і непередбачуваністю суспільних рухів (практично і спілкуватися немає з ким — 200 тисяч буковинських жінок виїхали за кордон у пошуках роботи).

Винахід тисячоліття — комп'ютер (окрім усіх переваг у зручності діалогу зі світом) пропонує дуже зручну форму вияву досконалості і втілення амбіцій — гру на відстеження і знищення цілі. Телешоу (яких налічується понад 3 десятки) заповнюються переважно на сексуально-виробничих проблемах уже аж до гарему, що є особливо «характерним» для християнського світу.

Пожива для умів дуже ретельно готується на кухнях монстрів-держав, які виникли за рахунок відщепенців од нормальних суспільств і вже давно диктують умови тим, хто їх свого часу відщепив.

А що ж споконвіку рівноважене, паціфістське і надзвичайно талановите українське середовище може сьогодні протиставити такому тотальному наступу на відкриті суб'єкти молодого суспільства? Може — владним розпорядженням припинити фінансування творчих колективів.

Скажимо, на славнозвісній Вінниччині, де ще п'ять років тому діяли десятки професійних колективів, сьогодні на розвиток не виділяється жодної копійки. Василь Іванович Кузьмін, характеризуючи таку ситуацію, речитативом виголо-

УКРАЇНІ ПОТРІБНІ ЧОРНОРОБИ

ТАКІ ВОНИ, ПРОСВІТЯНИ

шує: «Треба ж цим губернаторам розуміти: на Буковині величезні традиції, з ними треба бодай рахуватися, коли не можеш допомогти!». Ось, скажімо, область майже два роки готувалася до 1000-ліття Хотина. Це ж який заряд енергії для піднесення національної ідеї, який простір діяльності для митців, театралів, філармонії...

Артистів в основному зосередили на виконанні програми до приїзду Президента на урочистості. Влада метушила з підготовкою доріг та «вирівнюванням» ландшафту — по дорозі до фортеці знесли 5 будинків, у яких мешкали бідні хотинчани і псували вигляд.

І лише у кінотеатрі «Чернівці» втілюється задум його директора — провадився кіноурок «Петро Сагайдачний» (автор М. Вінграновський) — про безпосереднього лицаря хотинської слави.

— Я прагнув, щоб наш задум виглядав не просто як похід на кінострічку. Це мала бути презентація відповідного характеру, форми, змісту.

Василь Іванович Кузьмін

До діалогу з юними глядачами залучили відомих людей краю: письменників, науковців, журналістів, меценатів. У годинну програму вмістили виступ знаменитості, розігрування призів і власне трансляцію.

Якось, обговорюючи перебіг такого дійства з Михайлом Слабошпицьким, дійшли висновку: в числі виступаючих має обов'язково бути представник навчального закладу, який перебуває в кінозалі: юний поет, художник, переможець конкурсу. Глядач повинен відчути: його вік — теж талановитий, теж прирваний, теж цікавий.

Скільки справді унікальних дітей висловлювали свої судження про українське кіномистецтво, про мову, демонструвало свою творчість. Щоразу відвідувачі мали нагоду отримати приз — українську книгу поважних видавців і відомих авторів — Івана Дзюби, Миколи Вінграновського, Ліни Костенко, Павла Мовчана, Юрія Лавриненка, Лідії Орел, — всього понад 30 імен митців, які уособлюють українську ідею. Були школярі, які самі називали бажаного автора, були і такі, котрі за своїх 12-15 років вперше в руках тримали українське художнє видання.

«Ви робите Божу справу», — написали у книзі відгуків, у зверненні до Василя Кузьміна учні другої чернівецької школи-інтернату.

«Запрошуючи глядачів до нашої кінозали, часом від дуже поважних керівних осіб чую: «А хіба існує українське кіно?». У таких випадках не шкодує часу на дискусію.

Хай би така репліка лунала де завгодно, лише не на батьківщині Івана Миколайчука», — зізнається директор.

Для справді повнокровної роботи свого кінотеатру Василь Іванович Кузьмін вибрав найвигіднішу тактику. Причому, перед демонстрацією кінострічки

веде переговори з авторами відеофільмів чи книг, які презентуватимуться, до того моменту, поки, скажімо, Микола Вінграновський погоджується вести презентацію «Северина Наливайка», коли Ніна Матвієнко заспіває чортотийську коліскову перед «Білим птахом з чорною ознакою».

Такі переговори з приводу демонстрації «Івана Мазепи» у Чернівцях вів Василь Іванович із Юрієм Іллєнком.

Великий кінорежисер погодився і навіть зрадів: «Добре розпочати прокат фільму саме з Миколайчукової коліски». Проте продюсери фільму поки що гальмують справу. І не на її користь — зауважує п. Кузьмін, адже в нас є досвід роботи з глядачем, та й місце тут хороше на початок...

— З чого розрослася ідея вашого уроку українського кіно? — запитує директора кінотеатру?

— Є у нашого класика такі слова: «Все починається з любові». Так ось: все в цьому місті з неї і почалося. Коли мені у 1956 році випало їхати на службу до Чернівців, командир частини сказав: «Ідеш до прекрасного міста!». Тут я закохався і вибрав дружиною українку. Тут перейнявся дивовижною любов'ю до цих людей, їхнього унікального мистецтва — бачити себе у красі, спілкуватися з Богом, жити у злагоді.

Ще зовсім юним, працюючи піонервожатим з важкими підлітками, набув досвіду — чого потрібно цим неприкаяним душам, як вони міряють і сприймають світ, що для них є цінним, а що безповоротним. Діти хочуть одкровення і спілкування на рівних, хочуть поваги до своєї особистості, навіть коли це спілкування жорстке і вимогливе, а не поблажливе зі зменшувальними суфіксами. Коли мене перевели на іншу роботу — мої підопічні прийшли під вікна райкому комсомолу з вимогою повернутися назад. Перед призовом до армії я купив скрипку і подарував своїм вихованцям...

Ця ідея — діалогу, співбесіди, відкритості живе в мені з юності, я, напевно, з нею народився...

... На початку 90-х у Чернівцях у кінотеатрі «Жовтень» (колишня назва «Чернівці») поважна комісія переглядала фільм про репресантів. Під час обговорення начальника відділу культури заявив п. Кузьмину: «Ви заснули під час перегляду. Соромно».

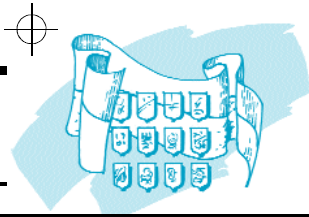
— Я не заснув, а заціпенів. Те, про що йшлося на кіноекрані, відбувалося з моєю сім'єю у далеких сорокових. Батька, як сина куркуля, репресовано напередодні новорічного свята у 1941 році. Він тільки-но встиг закріпити у хаті ялинку. Із кадебітської катівні у березні 1944 року його відпустили додому... помирати. З молодого, красивого, талановитого 37-річного чоловіка — у тюрмі зробили немічного старця.

У засланні в далекому Ханти-Мансійську, я бачив репресованих українців, росіян, грузинів, прибалтів — мужніх, мудрих, незламних. Я хотів тоді бути схожим на них. Тренував тіло, загартовував душу. Став навіть чемпіоном з боксу в Ростові. Мені, синові репресованого, міг зарадити лише один приятель — характер. І я його виробив. Він мені — товариш і порадник у найнестандартніших ситуаціях...

Тоді, під час перегляду, я, заплочивши очі, весь повернувся у дитинство, за кільканадцять хвилин пережив смерть батька, мамин розпач, втрату трьох братів на шляхах поневірянь і переслідувань...

Василь Кузьмін родом з Курської губернії. Я не зустрічала на своєму віку росіянина більш відданого і послідовного українській справі, ніж цей надзвичайно скромний чоловік, життя якого цілком присвячено кіномистецтву.

Україні не потрібні свистуни, декоровані у вишиванку, їй потрібні чорноробы — кожен на своєму полі. І тиха любов до народу. Тверда. Невідступна.

ПАМ'ЯТЬ
РОКИТНІВСЬКИХ БОЛОТ

Серед глевких сіроземних боліт, густих заростів, болоту й дольодовикових стовічних дубових та сопи́рів розкинулися землі роки́тнівського Полісся. Якщо природно-географічні зони чимало досліджень і наукових праць та розвідок, то північно-західний терен майже не досліджений; трапилася дивовижна оказія: київські вчені, споряджаючи свої мандрівки щонайперше в «екзотичніші краї» (Карпати, Середнє Подніпров'я, Поділля, Буковину), залишали «на потім» комплексне обстеження матеріальної та духовної культури поліщуків. Лишень коли трапилося непоправне лихо, пов'язане з чорнобильською катастрофою, робота ця певною мірою активізувалася.

Тим часом Полісся — один з найоригінальніших регіонів України. Тут і до сьогодні збереглися найархаїчніші елементи в усіх сферах громадсько-побутового життя. Достатньо навести лише декілька переконливих свідчень. Вивчаючи пасічницький промисел, я на початку 80-х років уже минулого століття віднайшов у глибинному поліському селі Познань, що на Рівненщині, лісові борті — гніздування бджіл у природних дуплах дерев, за якими вели догляд тамтешні селяни, використовуючи давні пристрої (лазиво, зубель), що дійшли до нас з X—XII ст. До цього вважалося, що бортництво на європейському континенті зникло ще на початку позаминулого століття.

На Рівненщині ще й до сьогодні побутує дохристиянський обряд «водіння куста» — своєрідне вшанування пращурів на Зелені свята, коли зорганізовують колективні оплакування по небіжчиках, зберігаються архаїчні поховання, могили яких обнесені лише дерев'яною кладкою.

У деяких селах поліського регіону побутує звичай «збирати росу» на весняного Юрія, закликати прилітних птахів і зустрічати весну, виготовляти одноденне полотно, котре вивішують на символічному хресті як оберіг од природних катаклізмів, оригінальна обрядодія проводів русалок, поминальні дійства «дідів» і «баб», а у весільному обряді — «женіння батьків», коли третього дня після шлюбівання останньої дитини влаштовують ушанівок своїм кривним.

Це саме стосується і матеріальної культури. У віддалених селах подекуди можна зустріти навіть напівкурні хати (кілька експонатів перевезено до київського скансену). Лише на Поліссі збереглася давня техніка зведення дерев'яних споруд з шестиграним в'язанням кутів. Саме ця обставина дала привід етнографам дійти висновку, що Золоті ворота в Києві

СЯ

ВІД ЗОЛОТИХ ВОРІТ
ДО ЧОРНОБИЛЬСЬКОГО САРКОФАГУ
(3 матеріалів фольклорно-етнографічної

Цьогорічна фольклорно-етнографічна експедиція «Чумацькими шляхами» (керівник Василь Скуратівський) обстежувала один із найоригінальніших регіонів України — Полісся. Експедиція пройшла під егідою Всеукраїнського товариства «Просвіта» ім. Т. Шевченка і часопису «Слово Просвіти». Подаємо серію статей про матеріальну і духовну культуру поліщуків.

будували поліські майстри. При реконструкції цієї давньої пам'ятки вчені виявили повну тотожність в'язки кутів у надбрамній церкві з традиційним поліським житлобудуванням.

Можна навести чимало інших і не менш цікавих фактів, які наочно засвідчують: саме тут, завдяки природно-географічним факторам,

якість ґрунтів не відповідала природним потребам. А саме ця обставина характерна для поліщуків.

ПУП УКРАЇНИ?

Географічне розташування Полісся було надійною схованкою і недоступною фортецею для чужинецьких набігів. Античний історик

формам. Це підтверджують і етнографічні висліди.

На користь вищезгаданої гіпотези чимало цінних матеріалів зібрав відомий український геолог П. Тутковський. Упродовж багатьох років він досліджував пантеологію і геоморфологію поліського краю. Вчений незаперечно довів льодовикове походження тутешніх дюн, утворення боліт, звернув увагу на те, що саме тут збереглася дольодовикова рослинність з родини азалиєвих. З відступом льодовика почав формуватися сучасний ландшафт, а відповідно і клімат. Відтак дюни — суходолля землі — стали місцем поселення найдавніших мешканців Полісся, які археологічна наука відносить до доби мезоліту.

Звичайно, висунута ідея, що Полісся є прабатьківщиною індоєвропейців,

Случ-Прип'ять, — згадують і наші найдавніші джерела, зокрібно «Повість врем'яних літ». Як засвідчує літописець, Олег з походження варягів, підступно оволодівши Києвом, невдовзі пішов війною на Древланську землю зі столицею в Коростені. У 833–835 роки він силоміць приєднав ці землі, до яких, крім древлан, входили сіверяни і радимичі.

Після смерті Олега древланці здобули незалежність. Натомість його намісник — Ігор знову пішов війною на лісовиків, наклавши на них непосильну контрибуцію. Власне, це і стало причиною першого антифеодального повстання в Київській Русі. Гердовиті древланці 945 року винесли ненаситному князеві смертний присуд. Щоправда, роком пізніше княгиня Ольга сувором помстилася за свого чоловіка — повністю знищивши древнє місто Коростень, багатьох підступно повбивала, а самого князя Мала з донькою Малушею (майбутньою матір'ю Володимира Великого) взяла в прислугу.

Я навіть історичні факти для того, щоб наочно посвідчити, що Полісся, зокрібно Древланщина, ще в ті часи мали свою давню історію і розвинену громадсько-політичну структуру.

На той час тут уже працювали промислові осередки з розвиненими технічними засобами. Неабияку славу мали вироби з коричневого овруцького сланцю. З нього виготовляли знамениті пряслиця для веретен, які закуповували і сусідні європейські країни. Цей факт засвідчує, що в давнину на Поліссі був розвинений ткацький промисел. До речі, цей регіон і сьогодні є основним постачальником льоноволокна.

Завдяки природним властивостям — легкій обробці, приємному зовнішньому вигляду і практичності з коричневого овруцького сланцю поліщуки виготовляли знамениту плінфу. Майже всі історичні будівлі доби Київської Русі, в тому числі й знаменита Софія, оздоблювалися виробами поліських ремісників. З цього сланцю виготовляли також і саркофаги.

Не менш цінними вважалися й природні поклади різноколірного бурштину. Вони були густо розсіяні на всьому поліському терені. З нього робили вигадливі прикраси: намисти, коралі, оберегові амулети. Поліський бурштин ще в давніші часи зажив міжнародної слави. Іноземні купці, що приїздили знаменитим шляхом «з варяг у греки», вважали за обов'язок придбати утилітарні речі місцевих майстрів.

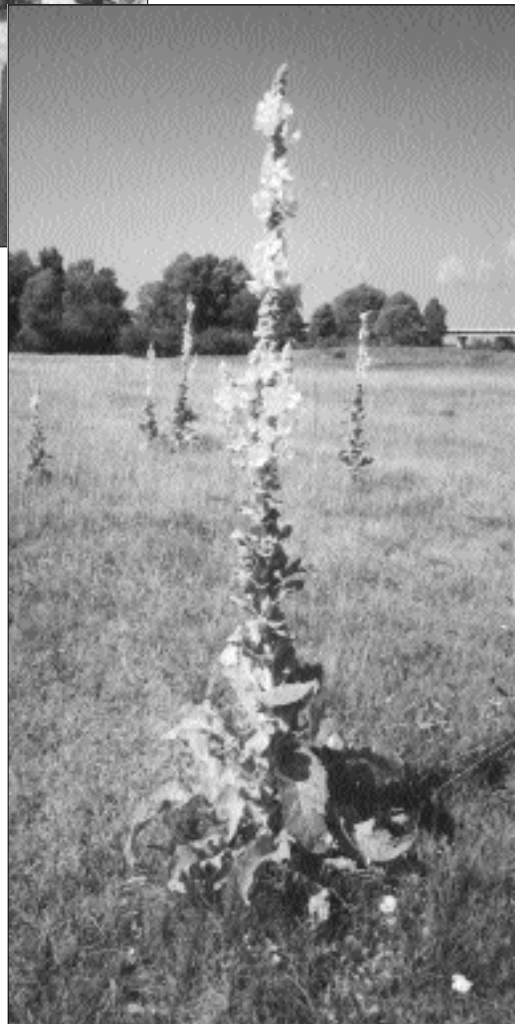
Типова поліська оселя

найповніше законсервовалися давні традиції нашої культурної спадщини, які в інших регіонах повністю відсутні. Власне, ці факти стали причиною для багатьох дослідників висловити гіпотезу, що поліський терен є своєрідною пуповиною всього слов'янства. Нещодавно в Англії надруковано солідну монографію про походження слов'ян, у якій авторитетно стверджується, що звідси розгалужилася мережа слов'янського прародіння.

Ця тема цікавила й інших зарубіжних дослідників. Ще в минулому сторіччі вчені Європи жваво дискутували про прабатьківщину індоєвропейців. Більшість із них схилилася до думки, що такою, власне, й було Полісся. Одним із перших висунув цю ідею польський учений Л. Осовський, аргументуючи свої думки фактами, зібраними на основі довготривалих досліджень. Натомість учений з Німеччини Т. Пеше навіть визначив конкретний регіон — Рокитнівські болота. Свою гіпотезу він пояснював фізіологічною аргументацією, себто наявністю альбінізму в цій місцевості (або відсутністю нормальної для даного виду організмів пігментації — забарвлення). Відтак, на його думку, саме тут могла започаткуватися велика світловолоса (індоєвропейська) раса. Як приклад, він наводить появу в давніх індоєвропейцях Швейцарії, Італії та Югославії звичаю будувати житла навіть там, де

Геродот відзначав, що в VI ст. до н. е. слов'янське плем'я неврів, убезпечуючись од скіфської навали, відійшло в регіон Полісся. З цього приводу відомий історик наводить цікаві оповідки про неврів-поліщуків, котрим властиво перевтілюватися у вовкулак. Він, зокрема, писав: «Ці люди, вочевидь, чаклуни. Скіфи та елліни, що живуть серед них, запевняють, що кожен невр щороку на кілька днів обертається на вовка, а потім знову перебірає людську подобу» (до речі, подібні вірування збереглися тут і до нашого часу). У свою чергу польський учений Д. Чекановський висловив гіпотезу, що частина гуцулів також проникла на Полісся, про що, на його думку, засвідчує антропологічний склад певних груп західних поліщуків і горян, серед яких є деякі спільні елементи культури.

Існує також думка, що предки сучасних бойків вийшли з Полісся. Як на мене, то ця гіпотеза підкріплена багатьма факторами в царині матеріальної культури. Серед етнографічних груп поліщуки і бойки мають найбільше спільних рис у житлобудуванні, агротехнічних засадах, побуті, виробничій термінології та антропологічних

Любавка — квітка Полісся

а отже, і слов'ян, залишається поки що гіпотезою. Але вона цінна для нас насамперед тим, що її автори здебільшого іноземці, котрих важко звинуватити в «місцевому патріотизмі».

Про Полісся — і, зокрема, літописну Древланщину, землі якої обмежувало межириччя Ірпінь—

У таких “стожках” поліщуки зберігають сіно

Ось чому київські князі прагнули щонайперше “прилучити” до своїх угідь поліські землі.

Одначе Полісся, якщо можна так висловитися, спеціалізувалося на декількох характерних для регіону специфічних промислах. Це, передусім, бортництво, ловецтво, обробка хутра і шкіри, збиральництво (ягоди та гриби), лозоплетіння, заготівля лікарських трав і барвників, гутівництво, дьогтярство та ін. Історичні джерела, що засвідчують: київські князі завше косували на землі поліські, оскільки тут заготовлялися стратегічно важливі продукти, насамперед до таких належали хутро, мед та віск, що були основними чинниками міждержавних торгівельних взаємовідносин.

Отже, цілком зрозуміло, що Олег та Ольга щонайперше намагалися підкорити поліські землі, зобов'язуючи кожне осідло, себто житло, сплачувати оброк (подимне) княздворові відповідною кількістю хутра, меду та воску, оскільки нерідко київські вої самовільно влаштовували звірині лови в удільних князівствах. Саме це стало причиною міжусобиць з овруцьким князем Олегом, охоронці якого вбили у своїх володіннях кількох київських мисливців. У міжкнязівській сутичці загинув і сам Олег.

ПРАКТИЧНІ СКАРБИ

Окрім хутра, меду та воску Полісся було, як уже мовилося, головним постачальником бурштину. Заготовляли тут поташ, з якого виготовляли скляні вироби. З полонізацією поліських земель цей край перетворився в найбільший у Європі промисловий осередок. Майже в кожному селі працювали гуті.

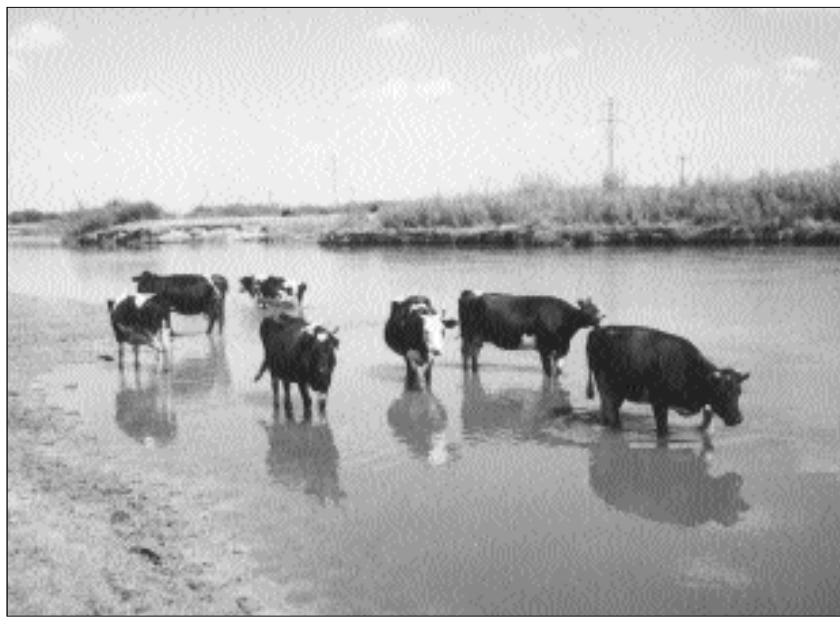
Як засвідчують документальні джерела, в XVI—XVIII століттях почалася гарячкова заготівля ділової деревини. Оскільки вже на той час Європа практично обезліснилася, польський уряд зосередив усі зусилля на поліському ареалі, маючи з цього великі прибутки. Тут працювали численні промислові об'єднання по заготівлі найцінніших порід деревини. З ранньої весни і до пізньої осені місцеві плотогони

(“плисаки”) сплавливали річками значну кількість лісу до Гданська, а звідти в інші країни. За цей час було вирубано майже половину дібров, що негативно позначилося на екологічному довіллі.

Величезного розвою на Поліссі набуло і дьогтярство. З березової кори виготовляли скипидар та дьоготь — продукти, без яких важко уявити тогочасну господарсько-виробничу діяльність. Особливо ціннувався дьоготь: ним лікували шкірні хвороби в людей і тварин, змащували взуття, гузову зброю і колісний транспорт тощо. Навіть Богдан Хмельницький спеціальним універсалом надавав значні привілеї поліським дьогтярям, продукти яких були необхідним елементом

це чи не єдиний регіон у Європі, де ще збереглися “свідчення” нашої прасивини в живому її побутуванні.

Поліщуки й до сьогодні тримають у міцних долонях етнічну абorigенність, що дає нам повне право стверджувати про автохтонність нашого етносу. Якою б сферою людської діяльності ми не зацікавилися — віруваннями, повір'ями, звичаями, давнім будівництвом, національним мелосом чи фольклором, — саме тут можемо видобути фактичний матеріал прасивини. Важко на сьогодні відшукати етнографічні вірування в русалок, водяників, домовиків, відьом, злих і добрих сил, існування Долі, живе побутування Купала чи уявлення про душі наших

Йшли корови із діброви

під час козацьких походів.

На окрему увагу заслуговує і виробництво деревного вугілля. Без нього не могла обійтися жодна кузня чи плавильна піч. Відтак основним постачальником для внутрішніх потреб і міждержавної торгівлі було Полісся. Тут також репродукували вельми цінний барвник з місцевої комах — червецю. Ним фарбували як князівські знамена, так і козацькі хоругви, котрі не вигорали на сонці й не змивалися дощами. Як стверджував польський дослідник М. Піотровський, шляхта зобов'язувала всіх селян-поліщуків щорічно сплачувати податок “по ложці червецю з кожного осідла”.

...й духовні

Кілька слів варто сказати про світогляд і вірування поліщуків. Живучи серед первісної природи і тісно спілкуючись із нею, вони обожнювали її, формували не тільки виробничі традиції (збиральництво, траволікування, лозоплетіння, ткацтво, вишивальництво), а й духовний мікросвіт. Я вже частково мовив про окремі давні обряди, котрі й досьогодні збереглися ли-

ше в цьому регіоні. Але особливо варто наголосити на світоглядних реаліях поліщуків.

Завдяки певній ізоляваності, пов'язаній із природно-географічним фактором (довгий час тут були відсутні транспортні артерії і шляхи, оскільки болотистість та лісистість не сприяли комунікаційним впливам, а відтак і припиненню цивілізаційних процесів), мешканці лісової зони “законсервували”, звичайно ж, у кращому розумінні цього слова, давні традиційні елементи духовної культури. Якщо точніше, то

Пізніше Полісся, являючи невід'ємну частку Київської Русі, стало своєрідним форпостом: періодичні набіги на степовий град степових кошовиків — печенігів, чорних клобуків та ін., змушували княжі родини та осіліців полудневої Київщини шукати тимчасовий прихисток у поліських теренах, і коли з'явилися сприятливі умови, вони знову поверталися до своїх обітниць. Це саме можна сказати і про добу великої руйни, спричинену татаро-монгольським нашествям, яке практично спаралізувало давній організм України; єдиним осередком, де жив і розвивався національний дух, було Полісся. Воно зберігало етнічне і духовне коріння за постійних набігів кримських татар та турків, котрі рідко зважувалися “погостювати” в лісових схронах; більшість їхніх походів закінчувалися для зайд повною поразкою.

Тут знайшли свою другу батьківщину й чимало представників національних меншин. На Поліссі компактно проживають чи проживали до недавніх часів поляки, чехи, німці, євреї, навіть старообрядці, які змушені були через релігійні переслідування цілими селами виїздити з Росії. Їхні взаємини з місцевим населенням завше носили характер добросусідства і поваги, оскільки поліщуки від природи м'які й комунікабельні.

Полісся як етнічний регіон зацікавлювало багатьох дослідників. Тут пролягали науково-дослідницькі шляхи З. Доленги-Ходаковського, Т. Шевченка, Марка Вовчка, П. Чубинського, Т. Рильського, Д. Деляфріза, О. Бальзака, О. Купріна, В. Кравченка, А. Оніщука, В. Черв'яка, Ніни Заглади, Н. Дмитрука, В. Доманицького, Г. Таранушенка та багатьох інших, котрі тією чи тією мірою цікавилися життям і побутом поліщуків. У наукових колах в останні десятиліття навіть обговорювалась ідея створення резервату чи заповідника, в якому можна було б створити компактні осередки, де у природному середовищі побутували б реліктові обряди, дійства, ремесла і промисли.

На жаль, ця ідея залишилася нереалізованою. Чорнобильська трагедія завдала непоправного лиха — Полісся стало епіцентром найбільшого в світі радіаційного забруднення. Вже десятки сіл зникли з лиця землі, а разом з ними і духовні цінності, які виробили попередні покоління. Процес цей триватиме. З переселенням аборигенів незворотно втрачаються традиції як матеріальної, так і духовної культури цього унікального регіону.

Щоби хоч якоюсь мірою заповнити лакуну, я, як керівник постійнодіючої експедиції “Чумацькими шляхами”, котра за півтора десятиліття дослідила практично всі регіони України, цього року зорієнтував третій виїзд на Полісся. Цього разу його спонсорувало Всеукраїнське товариство “Просвіта” та редакція тижневика “Слово Просвіти”, за що ми їм щиро вдячні. Основний маршрут проліг обіруч найоригінальнішої річки Случ. Зібрані нами матеріали, сподіваюся, будуть цікавими і для читачів популярного часопису, адже це наша непересічна історія від давнини до сьогодення.

Ось, власне, й усе, що хотілося сказати у передньому слові. А тепер помандруймо в світ нашої прасивини.

Далі буде.

● **Василь СКУРАТІВСЬКИЙ**
Фото автора

ДОСЛІДЖЕННЯ КУЛЬТОВОГО МИСТЕЦТВА ПОДІЛЛЯ

Видатну роль у дослідженні малярства й культової архітектури Поділля в другій половині XIX — на початку XX століть відігравало подільське православне духовенство. 1865 року з ініціативи Преосвященного Леонтія був створений “Епархиальний комітет для историко-статистического описания Подольской Епархии”, що зайнявся обстеженням пам'яток православного церковного зодчества і малярства та їх популяризацією. Проте, цей задум вдалося втілити не одразу. Спершу невеличкі історичні довідки час від часу з'являлися на сторінках “Подольських Епархиальных Ведомостей”, заснованих ще в 1862 р. І тільки через десятиріччя організаційно-дослідницької роботи у друкарні Кам'янець-Подільського в 1876–1911 рр. почали з'являтися “Труди Подольского Епархиального историко-статистического комитета”.

Окремим напрямом діяльності “епархиального комітету” було збирання предметів церковної старовини, а згодом нумізматики, археології, літописних джерел тощо. В 1890 р. був заснований церковно-археологічний музей в м. Кам'янці-Подільському (старий будинок семінарії, вул Бебеля, 11), на підставі колекції церковно-археологічного музею й створювався історико-краєзнавчий музей — вже в наш час.

Найбільш видатна особистість “комітету” — протоієрей Євтим Сіцинський — відомий історик Поділля, редактор багатьох випусків “Трудов”, автор ґрунтовних історико-архітектурних досліджень. Саме на підставі дослідження Сіцинського була вперше встановлена дата побудови унікальної Покровської церкви в Сутківцях — друга половина XV ст., прізвища ймовірних фундаторів — Хотька з Кроації, Івана Сутківського, котрий 1593 р. був тут похований. Ще й у XVII ст. володарі Сутківців, подільські дворяни Балабани, були відомі своєю стійкістю в православ'ї...

Надзвичайно цінна пам'ятка — скельний монастир в селі Бакоті Кам'янець-Подільського району Хмельницької області. На підставі літописних джерел — “Літопису князів Литовських”, архівних документів Сіцинський датував ансамбль монастиря XIII—XIV ст. І склав детальний опис приміщень. Цікаві його гіпотези. Наприклад, на підставі одного з написів, що засновником монастиря був ігумен Григорій, Сіцинський аргументовано пов'язує його з відомою історичною особою — Григорієм Полонинським, що жив у XIII ст. в Полонинському монастирі поблизу Галича. І подібних прикладів православних монастирів Поділля в працях Сіцинського можна віднайти чимало.

Добродій Сіцинський публікує маловідомі історичні свідчення, що в селі Макові (Дунаєвецький район Хмельницької області) місцевий поміщик, католик Адам Рациборовський був фундатором будівництва православної Іоаннобогословської церкви (1839—1862) у стилі класицизму. Сіцинським встановлено, що православний храм у Макові побудований за планом, котрий Рациборовський отримав із Дрездена. Це пояснює оригінальну об'ємну форму споруди у вигляді ротонди, вирішення стрільчатих вікон у стилі неоготики... І подібних прикладів будівництва польськими шляхтичами православних храмів на Поділлі — чимало...

Повна ж характеристика діяльності “епархиального комітету” — тема окремої монографічної розвідки.

Валерій КУЧЕРЕНКО,
мистецтвознавець

— Отже, пані Людмиле, строї “Високого замку” — то висока мода?

— Ні. Та й фахівці про мене казали, що “ця людина унікальна вже хоча б тим, що не має нічого спільного з модою”. Я справді не люблю цього сполучення слів, а відповідно — снобізму кутюр’є та потрактування жінки як натюрморта. Там відкрити, там оголити, там взагалі знати...

— Що стало поштовхом до створення колекції?

— Ностальгія за минулим, у якому ми щось втратили, щось згубили. Така собі туга за ідеалом. Дуже важко дивитися на утилізовано-сучасні образи мегаполіса та його мешканців. Сірість і несмак. Якщо я натомість запропоную своє бачення ідеалу, високу естетику одягу, хто захоче це сприйняти?

— Тобто одяг, людський дух і тіло мають перебувати в гармонії...

— Безумовно. Якби мені розв’язали руки, я передусім взялася б за пластику спini. Створила б такий одяг, у якому спину фізично неможливо зігнути.

— Очевидно, строї “Високого замку” саме такого ґатунку?

— І так, і ні. Відповім вам притчею. Коли злодія одягнули в царські шати, його почало судомити. Він закричав: “Що ви робите зі мною? Я знаю, що я цар гріха. А ви мене одягнули в ідеал”. Себто краса не може жити поряд з підлістю й безчесттям. Щоб носити царські шати, треба мати царську спину... Хоч у “Високому замку” назви строїв вказують на конкретну касту — “Скіфська цариця сонця”, “Жрець”, “Сарматський цар”, “Князь Київський”, “Ярославна”, “Князь Галицький Дзвенигар” та ін. Це швидше одяг царів духу.

ХУДОЖНИК... ХТО ВІН?

— Художник, справжній, — це медіум. Він володіє інформацією неусвідомлено. Він просто посередник. У мене постійно виникає відчуття, що я собі не належу. Тим паче дорожок моїх строїв не належить мені. Але що я помітила...Коли працюю буденно, професійно відтворюю невибагливий крій, я не відчуваю цього медіа-зв’язку. Зовсім інша справа, коли я творю. Тоді навіть не замислююся: професійно-непрофесійно... Пливу за стихією.

— Вигадуєте ідеал?

— І вигадую, і шукаю жінку, котра була б готова до нього. Головне, щоб у неї була якась таємниця. Тому в мене ніколи не буває банальних примірок. Я присікаю пустотливі розмови — “ой пошійте мені одяг, але так-то і так-то, ой зробіть мене красивою”... Жінка має мені довести, що у неї є вертикаль. Інакше мої строї їй не личитимуть. Вони її провокуватимуть. У мене був такий випадок. Прийшла племінниця. Я почала приміряти їй різні речі. Язичницькі строї. Один, другий...Дивлю-

ся, зблідла моя дівчинка, позеленіла...

— Занадто енергетичні речі?

— То я вже потім зрозуміла. Вона білява і занадто юна, щоб чинити опір. А тут її поставили перед дзеркалом і кажуть: ось ти царівна, ось князівна, ось жриця...Вона творила образ. За долю секунди проживала якесь невідоме величне життя. Втомилася...Але ж до того їй ніхто не казав, що вона має крила, що може літати. Навпаки, втовмачували: ти, як усі, ти сіра середньоарифметична мишка. А тут шанс продовжити лінію, змінити кут, ракурс, розшарувати себе як палімпсест, відпустити на волю десятки образів...

— Схоже на акторство...

— Не тільки. Це висока патетика. Як філософема про Володарку Мідяної гори. Вона змінювала вбрання, аби виявити, що вона не тільки жінка. Вона — цариця. Вона — ще не розгадана. Вона — таємниця. І вічна, як земля. Щоб розбудити в чоловікові генія, облуптує його калейдоскопом образів, архітектонікою дорожочинних каменів, чарами владної повелительки.

контрверсійне запитання. Чому ми приділяємо таку велику увагу одягу? Людина з’являється на світ голою. Ні, я не про те, аби повернутися до костюму Адама і Єви... Але чи не накладаємо на неї фальшиве нашарування?.. Може, їй заважка ця ноша і навіть непотрібна...

— Це ми вже зайшли занадто далеко. Філософія... Давайте більше приземлимося. Одяг — сфера політична. Запам’ятала фразу одного фронтовика: “Німці були не страшні. Але був страшний їхній одяг”. Не менш страшним був одяг радянських років... Обмежена палітра, убогість. Важко з цієї соцреалістичної каші черпати натхнення. Чи не тому я і захопилася Київською Руссю...

КОЛЬОРИ...

— Ваші строї — також обмеженої палітри. Сірий, чорний, золотий...

— Сірий — домінуючий. Навіяний вірменським каменем, архітектонікою руїн. Правда, мені і вибирати не випадало. Ми були надто

бідні, щоб собі дозволити розкіш у “перебиранні” матеріалу. Я зупинилася на солдатській шинелі.

— Сукно?

— Так. Відтворений під колір землі, давній етнографічний матеріал. Я вибрала його інтуїтивно, особливо не замислюючись над філософією його фактури. Сірий колір дозволяє робити колосальну паузу для основного акценту. На його тлі стає вишуканою деталь. Він починає володарювати. Це така музика, така гармонія... Інтелектуальний, князівський колір. Свого часу я їздила на Урал, у царство каменю. Побувала в Свердловську. Як контрасти! Побиті фізіономії п’яних мужиків. Як пельмені... І музей Ферсмана. Чотири поверхи каміння...Я не тямляла себе від захвату. Серед тих розкішних галерей зрозуміла, що то означає — “захворіти каменем”. Там я де-що дізналася для себе. Як природно сполучаються кольори, їх найтонші палітри. Де-кілька сотень срівів яшми! Малахит, смарагди...Адже кожен з них має свій міф і символіку. Рубін — це колосальний вихлюп людської тики. Його стихія — кров. Свою лепту у вання мене, як митця, внесла і Вірмеркви, моноліти, орнаменти. Вірмени кні майстри каменю. Так швидко і філігвіскають... У нас два тижні “морду-ють” дошку пошани, а вірменин за цей термін витворює монумент. Така чистота форми... Багато вірменських міст споруджено з сірого туфу — каменю вулканічної породи. Є ще ро-рий туф — це роз-дбувалося підсві-е не мислила, сук-?

— Чорний — колір нейтральний, беззвучний. Саме через це він таємничий. Нехай хто-небудь скаже, що земля без таємниць. У людини, котра розуміє ці речі, кров змінює свою формулу, наповнюючись оптимізмом. Разом з тим — це сила, драматизм і самотність. Жодна кольорова гама не обходиться без чорного. Хіба що Людовік XIV міг піти у “рожевий сироп”. Пишність, пасторальність, солодкавість...Мені подобаються кольори з “характером”. А золото — це символ сонця, скіфо-сарматська душа. Недарма у древній мові “слов’янин” означає “той, що походить від сонця”. Хіба я могла від-

ФІЛОСОФЕМА ВОЛОДАРКИ МІДЯНОЇ ГОРИ...

“Мої костюми — це не лише діалог з минулим, зустріч із мінливою красою, а обов’язок перед часом — нагадати про дух предків, що живе в нас.

То були століття, що творили символи. Дрібниць не існувало. Одяг був витвором мистецтва, магією краси та живим втіленням ієрархії водночас...” Якщо наш сучасник хоче мати уяву про ту єдину в історії еліту, яка понад усе поціновувала честь, ваговито-стриманий побутовий, а то й політичний жест, хай він подивиться на неймовірні строї Людмили Семикіної — дисидентки, шістдесятниці, Майстра. За колекцію строїв “Високий замок”

її нагороджено Національною премією ім. Т. Г. Шевченка. Свою розмову з пані Людмиле я почала саме з цієї колекції.

Вона отрує його красою. Щоб він пішов у світ до людей як яскравий контраст їхньому лубочному ремісництву. Як парламентар краси. Вона навіть може подарувати йому ерзац любові — дружину Катю та “енн-діточок”. Для заспокоєння, бальзам на рани. Його ж будуть вважати божевільним. А він — художник. Невільник. І він навів її, Володарки зі смарагдовими очима. Коли буде помирати, тільки вона буде біля нього. І прийме дух його. Власниця...

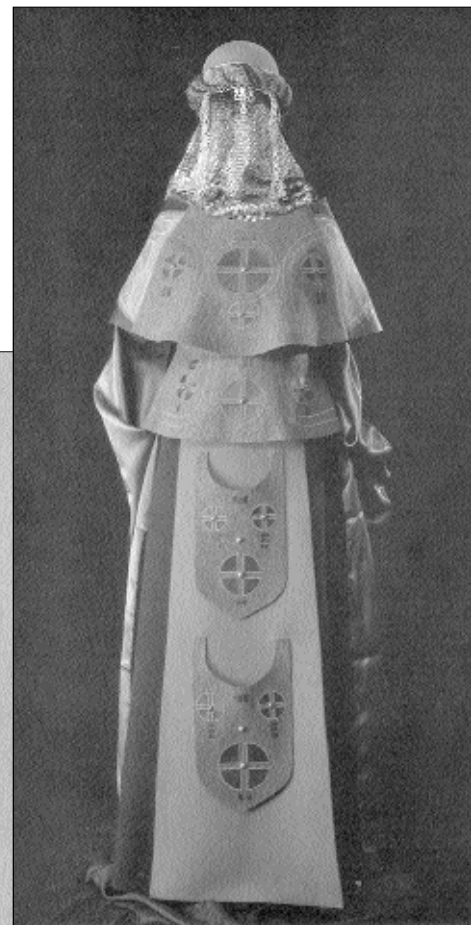
МОЇ СТРОЇ

— Чому я покинула живопис і почала фантазувати із сукном? Не тому ж, що Аллочка Горська поклати руку мені на плече і сказала: “Тобі строї робити, на риштовках будуть інші”. Багато причин було. Одна з них та, що люди інтелектуальні, які вивисуються над убогим сірим середовищем, не відповідали зовнішньо своїм високим ідеалам. Я, наївна, шила їм і вигадувала зовсім інший одяг. Не всі носили. Казали, що і Стус мав мій сардак. Не знаю, хіба хтось йому подарував. Бо я десь півсотні безкоштовно пошила. Роздарувала... Мені хотілося тих людей вирізнити з міщанського натовпу. Вони ще не були репресовані, але вже були під пильним зором того світу, котрий не мав меж жорстокості. Вони робили виклик приреченості, виклик буденності. Якось до мене підійшла жінка і сказала, що давним-давно я пошила їй сардак. І не взяла з неї грошей. Але заручилась обіцянкою, що і вона колись зробить добре діло.

— Ви морально зобов’язали її...

— Вона казала, що завжди пам’ятала про це. Але завжди її переслідував сумнів: чи те я роблю, чи те мала на увазі Семикіна...

— Протягом розмови у мене виникло

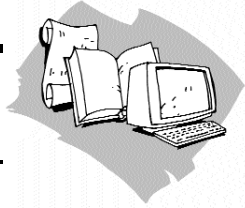

мовитися од такого кольору?

— Честь, гонор, висока індивідуальність — все присутнє у ваших строях. І не надто співзвучне з нашим далеким від справжнього аристократизму часом...

— Іноді мене охоплює глибока депресія. Держава, котра постійно викопує бездарних, безплідних, тупих, лінивих... Чи може художник думати про своє місце в житті і мистецтві, не прагнучи морального порядку в суспільстві, де особистість була б завжди гідно поцінована... Та, попри все, не тужитиму слізно за “патрицієм” та “золотим віком Перікла”... Я оптиміст.

●

Не останньою причиною того, що Україна, проголосивши себе незалежною, досі неспроможна стати фактичним суб'єктом історичного поступу, слід назвати деформацію національної свідомості, засміченої псевдоцінностями недавнього режиму, формулами його вождів, як-от: "Мова — найважливіший засіб людського спілкування". Зміст, на перший погляд, безневинного лєнінського вислову, попри те, що з нього безцеремонно витіснявся багатий функціональний спектр задля однієї, безперечно, необхідної комунікативної функції, ображає людський Дух однозначним утилітаризмом, приховує небезпеку для українства: адже "засоби спілкування" можна легко пом'янути, один на інший, "гірший" на "досконаліший" — особливо в ситуації (якщо така станеться) узаконеної неприродної двомовності.

Достеменно повновартісне буття нації можливе передовсім у стихії рідної мови. В "живий скарбниці народу", як писав Панас Мирний, втрата якої рівнозначна засудженню на смерть власної душі. Метафора письменника схоплює суть явища: йдеться ж бо про генетичний код національного буття, нехтуваний будь-якою позитивістською доктриною. Його думка підтверджувалася і спостереженнями авторитетних дослідників, зокрема О. Потебні, який наголошував на взаємозалежності мовлення і мислення, застерігав: "Якщо мова народу не розвивається, то не може розвиватися і народний інтелект, творчі сили народу вмирають".

На аналогічних позиціях стояв Б. Грінченко, переконаний у тому, що "яка мова, такі і наші думки будуть: московська мова — московські і думки у людини будуть". То, власне, погляд не новий. Він, приміром, обстоювався українським педагогом М. Ушинським (стаття "Педагогическая поездка по Швейцарии"), який стверджував: навчання народу чужою мовою спотворює його духовну природу. Б. Грінченко проаналізував міркування свого колеги стосовно підручників типу "Родного мира", "Родного слова", букваря Тіхомірова і т. д. Він довів неспростовну лексичну та смислову неадекватність української та російської мов, спричинену відмінним світосприйманням двох слов'янських етносів (скажімо "барвінок", поименований українцями як символ молодості, великороси однозначно називали "могильником"); до речі, у своїй книзі "На беспросветном пути: об украинской школе", виданій у Києві 1906 року, він навів кілька досить промовистих прикладів такого гатунку. Висновки Б. Грінченка виявились суголосними з основними тезами наукової розвідки М. Костомарова "Две русские народности" — однієї з перших порівняльних студій етнопсихології двох народів: коли українцям здавен притаманні "дух терпимості", шанування віцевого права та особистої свободи, потяг до гармонійного життя з природою, вроджена артистичність, то великорос — навпаки — схильний до "общищинности", де нівелюється особистість, нетерпимості "до чужих вір", до "поглинання сусідів", переважно практичний, здатен "сперечатися за букву", обстоювати догматичну зверхність того, що постає часто "не більше, як граматичне питання чи обрядовий чин". Досить контрастним соціопсихологічним домінантам української та російської душі присвячена значна література, що потребує ще свого осмислення...

Зрозуміло одне: мовиться про дві відмінні сфери, і перехід з однієї в другу при втраті етногенетичної основи супроводжується драматичними, якщо не трагічними процесами, особливо коли він реалізується гвалтівними методами, добре знайомими в Україні. Тоді як царська адміністрація силоміць накидала українцям, позбавлюваним права на рідне слово, свій мовний режим, заселяла їхні землі "членами панівної нації", то радянська система встановила повний контроль над українською мовою (а відтак — і над мисленням), втискувала її у відмінні російськомовні нормативи, забороняла певні синтаксичні структури, правописні та орфографічні правила, репресувала навіть деякі, очевидно, небезпечні для соціалістичного ладу звуки та літери ("г", м'яке "л" тощо). Таке практикування хворобливого білінгу дало підстави Ю. Шевельову зробити висновок, що "конфлікт між ук-

підстав. Надання росмові такого статусу інспірувало б національні протистояння, завичай привношувані в Україну сторонніми силами, поглиблювало б штучну, викликану історичними обставинами "відмінність" її східних і західних земель. бо "народ роз'єднаний мовно, нацією ще не став" (див.: Ткаченко О. "Чи можуть бути в Україні дві загальнодержавні мови?" // Літ. Україна-1999-25 лютого).

Одними з перших проти небезпеки переінакшення української душі повстали вітчизняні письменники. Вони вловлювали найтонші порухи народної душі, тому що майже самотинною волюділі генетичним кодом нації — мовою, якої зрікалася скон'юктиризована, переважно науково-технічна інтелігенція, протистояли будь-яким спробам розірвати онтологічне ядро українства зсередини. Не випадково саме в художній літературі розкрита трагедія

співати, вона голосом силкувалася вдавати тих звірів чи людей, про яких казала. А тут...тут вона була нерозумна, бо ніяк не могла зрозуміти тих слів, "що в книзі пописано".

Двомовна безальтернативна ситуація позбавляла українських Наталь вибору, виявлялась для них вбивчою, і допоки "в душі маленькій дитячій глибоко й далеко від людського ока ховався тяжкий біль", вони самі інтуїтивно шукали виходу з глухого кута деперсоналізації. Принаймні героїня оповідання "Дзвоник" знайшла його в колодязі і не тому, що вона хотіла накласти на себе руки — надто вона любила життя. Колодязь для неї був символом порятунку, символом очищення, недарма їй постійно вживалася глибока вода, шляхом повернення до страчуваних етногенетичних джерел, хоч і небезпечним. Таке прагнення дівчинки вихователка сприйняла як невідчипну хворобу, тому Наталя опинилася в лікарні, "нездужала довго... хоч і встала-таки". Твір закінчується символічними "трикапками". У дівчинці нічого не лишилося від попередньої життєлюбної Наталі, вона, очевидно, зовсім впокорилася волі педантичного дзвоника, та й колодязь — архетип етногенетичної пам'яті — "накрило віком і те віко замкнуло".

Типова ситуація, коли українець, за умов білінгу, "перестав вірити своїй голові", висвітлювалася не тільки Б. Грінченко. До неї звертався й С. Васильченко, зокрема його Роман, з однойменного оповідання пережив ті ж комплекси, що й Наталя ("Почалося щось чудне діятися з Романом: дома й на вулиці Роман як Роман, а в класі Романа всі за дурня мають. Догадується він, що тут якась криква, а яка саме — не зрозуміє..."). Від природи здібний хлопчик чинить стихійний опір безцеремонному білінгвічному переінакшенню, але, виврававшись з-під його впливу, він так і не спромігся розв'язати осоружну проблему. Навряд чи розв'яже він її у майбутньому, хіба що збереже у глибинах підсвідомості етногенетичну основу, бодай у нерозгорнутому, нерозвиненому вигляді, не завжди адекватному суворому виклику дійсності.

Маргінал, породжений двомовною практикою, часто не завдавав собі клопоту замислюватися над тією "кривдою", що деморалізувала його, навпаки — він здебільшого пристосовувався до її вимог, заповнював випорожнені її заходами простори української душі, каламутив її своїм убогим егалітарним інтелектом, як той інспектор ("Екзамен", оповідання Б. Грінченка), котрий хизувався своїм "двоязычием", своїм примітивним суржилом. "...ви тепер получите свидетельств... которые экзамен здали, а которые нет; то, обыкновенно, учителя, потому что наука — то есть... потому, что без её человек тьмный... А арифметику, особливо арифметику, щоб знали. Потому, обыкновенно арифметика — то велика наука!.." Найстрашніше, що таких білінгвістичних систем чимало, чи то радянська — активно залучала до освітньо-культурних та й мовних справ, наперед знаючи, що ця жертва двомовності майже завжди буде вдячна своєму створенню за прилучення до так званої "вищої", "престижної" культури, якої вона так ніколи і не засвоїть, що засвідчують образи аморального Голохвастова-Голохвостого (М. Старицький: "За двома зайцями") чи свідомого кар'єриста Мина Мазайла-Мезєніна (М. Куліш: "Мина Мазайло").

Далі буде.

«ПРОСВІТІ» — 134 РОКИ

З А Я В А

Всеукраїнського товариства "Просвіта" ім. Т. Шевченка,

Національної Спілки письменників України

8 грудня 2002 року.

м. Київ

Відзначаючи 134-у річницю від часу заснування, Всеукраїнське товариство "Просвіта" ім. Тараса Шевченка і Національна Спілка письменників висловлюють глибоку стурбованість і тривогу з приводу наростання антиукраїнських тенденцій, що посилюються останнім часом у державі. У результаті змін, що відбулися на верхніх щаблях влади, немало ключових посад зайняли особи, для яких українська мова та культура є чужими або байдужими; спостерігається украй підозріла одночасність звернень регіональних Рад (АР Крим, Дніпропетровськ, Донецьк, Луганськ...) до Верховної Ради України стосовно надання російській мові статусу державної (офіційної), для ратифікації парламентом винесено Європейську Хартію регіональних та меншинних мов з такими зобов'язаннями України, що їх прийняття означатиме зведення до статусу меншинної самої української мови. Деякі політики підкидають ідею про доцільність проведення всеукраїнського референдуму з питань мови.

Розцінюючи цю ситуацію як украй небезпечну для української мови та культури, а водночас і для самої української держави, Всеукраїнське товариство "Просвіта" заявляє: усі ці політичні ігри довкола мовного питання мають антиукраїнський та антиконсолідаційний характер. У результаті тривалих дискусій та непростих компромісів мовна проблема свого часу була врегульована відповідними статтями Конституції України, що невдовзі дістали вичерпне роз'яснення Конституційним Судом. Тож спроби певних політичних сил знову й знову мусувати та ревізувати цю проблему можуть обернутися крайнім загостренням міжнаціональних стосунків у нашій державі, що винятково небезпечно для самої цілісності України.

Вимагаючи покласти край іграм у мовну карту та закликаючи всі патріотичні громадські й політичні сили об'єднатися у відсічі антиукраїнським тенденціям у країні, Всеукраїнське товариство "Просвіта" ім. Тараса Шевченка водночас звертає увагу Президента України, Кабінету Міністрів та Верховної Ради на необхідність розв'язання таких питань.

Президентові України:

- Проголосити державний курс на українське національне відродження та на дотримання конституційних засад у мовній політиці.
- Рішуче припинити практику призначень на високі державні посади людей, що зневажають державну мову, вперто ігнорують 10 статтю Конституції.
- Створити систему надійного державного контролю за фактами порушень мовних прав українців та за дотриманням ст. 10 Основного закону.
- Взяти під особистий контроль впровадження державної української мови у вищих навчальних закладах та загальноосвітній школі на всій території України.
- Відновити роботу Ради з мовної політики при Президентові України.

Верховній Раді України:

- Прийняти Закон "Про державну українську мову в Україні".
- Вимагати дотримання державного статусу української мови народними депутатами.

Кабінетові Міністрів України:

- Виробити та прийняти уточнену Державну програму розвитку української мови, яка гарантувала б її реальний захист і впровадження в усі сфери суспільного життя.
- Відновити відділ утвердження державної мови в Кабінеті Міністрів України.

У травні наступного року Всеукраїнське товариство "Просвіта" ім. Тараса Шевченка та НСПУ проведуть всенародний форум на тему: "Українська перспектива".

ВИСЛОВЛЮЮЧИ ВОЛЮ ГРОМАДИ

8 грудня у Національній Спілці письменників відбулося урочисте засідання активу Всеукраїнського товариства "Просвіта" ім. Тараса Шевченка з нагоди 134-ї річниці заснування Товариства, яке відкрив його Голова, народний депутат України Павло Мовчан. У виступах просвітян та письменників, члена-кореспондента Національної Академії Наук Віталія Дончика, народного артиста, професора Анатолія Мокренка, професора Івана Ющука, секретаря НСП Олеса Лупія, заступника голови ВУТ "Просвіта" Олександра Пономаріва, голови Київської організації "Просвіта" Юрія Гнаткевича, політичного оглядача Євгена Петренка та інших прозвучала глибока тривога стосовно випадків дискримінації державної мови з боку державних чиновників. Усвідомлюючи свою відповідальність за стан мовної політики в державі, прагнучи не допустити перегляду висновків Конституційного Суду щодо цієї проблеми, збори прийняли Заяву, що публікується вище.

Згідно Ухвали ЦП ВУТ "Просвіта" від 5 грудня ц. р. у зв'язку з її 134-ю річницею групу засновників відновленої 13 років тому "Просвіти" нагороджено медаллю "Будівничий України" та раритетним виданням "Просвіти" — "Гайдамаки" Т. Шевченка.

Кор. "СП"